

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Média jako součást volného času romských pubescentů v Praze 3

Media as means of current free time of Roma pubuscents in Prague 3

K a t e d r a u č i t e l s t v í

Sociální pedagogika

Prezenční studium

Praha, 2009

Tomáš Rezek

Poděkování:

*Na tomto místě velice děkuji paní PhDr. Haně Dvořáčkové za cenné rady,
trvalou podporu a pevné nervy při vedení mé bakalářské práce.*

Prohlášení:

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a výhradně za použití literatury a zdrojů uvedených v závěru.

V Praze dne 17.8. 2009

.....

Anotace

Práce pojednává o specifikované problematice náplně volného času pubescentů z řad romského etnika žijících na území městské části Prahy 3 a to volného času ve společnosti médií. V teoretické části jsou ve čtyřech kapitolách postupně představeny základní pilíře tématu práce. V části praktické je poté představeno šetření, provedené uprostřed cílové skupiny, které se pokouší ukázat souvislosti mezi užíváním médií a volným časem romských pubescentů.

Anotation

The research work deals with specific aspects of using of free time, Roma pubescents living in the district of Prague 3 and media. There is an theoretic basement in first part of work and practical research behind where the media are presented as means of current free time of Roma pubescents.

Klíčová slova

Pubescence, Romové, volný čas, média

Key words

Pubescence, Roma people, free time, media

OBSAH

ÚVOD

TEORETICKÁ ČÁST

1. PUBESCENCE	8
1.1 Vývoj k identitě pubescenta	9
1.2 Identita pubescenta	14
1.2.1 Profesní aspirace pubescentů	16
1.2.2 Vztahy vrstevníků	17
2. VOLNÝ ČAS PUBESCENTŮ	19
2.1 Volný čas jako pojem	19
2.2 Vybrané formy a náplň volného času	20
2.3 Volný čas současných pubescentů	20
3. MÉDIA VE VOLNÉM ČASE	24
3.1 Interakce a komunikace	24
3.2 Médium	24
3.3 Média současnosti jako součást volného času	25
3.3.1 Tištěná média	25
3.3.2 Internet	28
3.3.3 Televize	31
4. ROMOVÉ	36
4.1 Historický diskurs	36
4.2 Romové na území České republiky v současnosti	43
4.3 Romští pubescenti v Praze 3	46
4.3.1 Situace hlavního města Prahy	46
4.3.2 Romští pubescenti v Praze 3	47

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Záměr a metoda sběru dat	50
2. Přehled odpovědí	51
2.1 Strukturovaný osobní rozhovor	51
2.2 Rozhovor o rozvržení volného času	57
3. INTERPRETACE	59
ZÁVĚR	61
Literatura a zdroje	62

ÚVOD

Téma bakalářské práce se zaměřuje na romské pubescenty v lokalitě Prahy 3. Sledovaným jevem je zájem a míra o využívání medií jako součásti jejich volného času.

Pubescentní věková kategorie je sama o sobě složitým tématem mnoha společenskovedních i exaktních oborů. Tato práce se navíc pokusila vedle pubescence postavit další tři široká témata završená velmi slabě probádanou problematikou romského etnika na území České republiky.

Neuspokojivá situace studií o Romech i touha získat nové souvislosti k tématu byla silným motivem pro přípravu této práce.

Teoretická část

1. PUBESCENCE

Ontogenetický vývoj jedince je individuální kvalitativní i kvantitativní proces. Je možno jej v každém okamžiku lidského života chápat jako sumu nabytých zkušeností, projevených vlastností a rysů, které jsou kontinuálně modelovány vztahy s ostatními lidmi a prostředím. Mnoho psychologů, neurologů i pedagogických odborníků formulovalo jednotlivá stádia vývoje jako proces odvíjející se podle různorodých znaků. Zmíníme se o několika bazálních teoriích vývoje, tak jak je před mnoha lety popisovali Sigmund Freud, Jean Piaget a Erik Erikson i o obecných stádiích, tak, jak je popisuje moderní ontogenetická psychologie.

Zaměříme se však ještě na termín vývojová psychologie¹. Podle Vágnerové (2000) jde o disciplínu psychologie, která usiluje o poznání souvislostí a pravidel vývojových proměn v jednotlivých oblastech lidské psychiky a o porozumění jejich mechanismům. Vývoj je kontinuální a celistvý proces, který je však vždy individuální. Je ve svých jednotlivých fázích typický a nelze ho libovolně měnit nebo časovat. Intervence přicházející z okolí jedince není možno považovat za prostředky řízení vývoje, ale pouze za podmětový materiál, který však sehrává svou významnou roli.

Vývoj jedince lze sledovat podle různých kategorií. Berger a Thompson (in Vágnerová, 2000) vymezují oblasti psychického vývoje takto:

1. **Biosociální vývoj**, který zahrnuje tělesný vývoj i faktory, které ho ovlivňují.
2. **Kognitivní vývoj**, jenž zahrnuje všechny psychické procesy související s vývojem poznávání (kognice).
3. **Psychosociální vývoj**, který zahrnuje proměny způsobu prožívání, osobnostních charakteristik a mezilidských vztahů. Je ve značné míře ovlivněn vnějšími faktory, především sociokulturními. Jde například o působení rodiny, ale i dalších sociálních skupin, do nichž jedinec patří.

¹ chápáno jako ontogenetická psychologie (o vývoji jedince od vývoje plodu do smrti), rozdíl od fylogenetická psychologie (o vývoji druhu), která je též občas popisována jako vývojová (Hartl, 2000), totožná spíše s psychologií evoluční (Říčan, 2005).

Díky vývojové psychologii lze odborně nastínit základní charakteristiky cílové skupiny této práce, kterými jsou pubescenti. Termín pubescent je odvozen od latinského slova *pubes*, což znamená ohanbí a předurčuje tím jednu ze základních charakteristik tohoto období (Řičan, 2005). Tím je počátek funkčnosti pohlavních orgánů vyvíjejícího se jedince, respektive jejich rozmnožovacího úkolu a vznik dalších sekundárních pohlavních znaků.

1.1 Vývoj k identitě pubescenta

Stádium pubescence je vymezeno mezi jedenáctým a patnáctým rokem života. Tomuto období náleží výrazné změny osobnosti, které jsou podmíněny jak předchozími stádii, tak úkoly, které na jedince dále čekají. Je to období významných změn nejen psychosociálních charakteristik, ale i fyzických atributů. Pro porozumění stádiu pubescence je důležité předeslat alespoň stručný popis období a etap, které ve vývoji předchází. Zmíníme základní popisy teorií Sigmunda Freuda a Erika Eriksona, které jsou i dnes moderními ontogenetickými psychology vnímány jako základy vývojového pojetí.

Podle **Sigmunda Freuda**², který na základě své odborné práce s neurotickými pacienty rozvinul teorii **psychosexuálního vývoje** jedince, prochází osobnost od narození až po období kolem 13 let a dále pěti vývojovými stádii. Teorie popisuje vývoj sexuálního pudu a způsoby, kterými je pud ukájen. Freud sice popisoval stádia k chronologickému věku, dnes však je již tato chronologizace vzhledem k rychlejšímu vývoji dětí matoucí (Drapela, 1997). Uvedené věkové rozmezí stádií je proto spíše orientační.

1. Prvním stádiem je **orální** období rozkládající se mezi dobou narození a prvním rokem života. V tomto období svůj pud jedinec ukojí na erotogenní zóně kolem úst (os – ústa; oralis – ústní; z Lat.). Libost získává sáním, kousáním, cumláním, žvýkáním a polykáním. Je spojena s příjmem potravy. Pocity se postupně stávají

² Sigmund Freud: česko-rakouský psychiatr, narozen v Příboře na Moravě (6. Května 1856) známý především jako autor psychoanalýzy; věnoval se i definování stádií psychosexuálního vývoje; zemřel v emigraci 23. Zář 1939 v Londýně.

méně uspokojivými a to v době, kdy dítěti začínají růst zuby a přinášejí do úst bolest (Drapela, 1997)

2. Druhým stádiem je **anální** období, kdy dítě mezi prvním a druhým rokem začíná ovládat vyprazdňování moči a stolice. Tento fakt nadvlády nad svým tělem, možnost zadržovat nebo vypouštět stolicí mu působí slast a ukájí tím jeho libido (Hartl, 2000). Samotná dovednost je socializovaná a může být zdrojem komunikace mezi jedincem a jeho okolím. Stává se předmětem hrdosti nebo i ponížení a může být prostředkem k vyjádření vzdoru (Sigmund Freud [online]).
3. Třetím stádiem je období **falické**, ve kterém Freud pojmenoval i termíny jako Oidipův komplex a kastrální komplex. Jedinec se mezi třetím až pátým rokem rozumově zabývá svými genitáliemi a pěstuje sexuální fantazie. Složitá teorie o uspokojování libida zde pracuje jak na psychické rovině (Oidipův komplex u chlapce a Elektřin komplex u dívky, kastrální úzkost, závidění penisu a další), tak i na fyzické, kdy dochází k manipulaci s genitáliemi (masturbace³). Oidipův komplex (úzkostný vztah k matce vyvolaný touhou po ní) je v tomto období vyřešen identifikací s otcem (a u dívky – Elektřin komplex - naopak) (Atkinsonová, 2003).
4. Jako čtvrté následuje **období latence**, kde se jedinec na chvíli odklání od sexuálních potřeb a nechává si prostor pro rozvoj dalších důležitých součástí osobnosti. Je to období mezi sedmým a dvanáctým rokem, tedy doba školní, kdy převládá zaměření na výkonnost ve škole a vrstevníky. V této době se nadále řeší oidipovský konflikt a dochází k identifikaci s rodičem stejného pohlaví. Freud popsal takzvanou infantilní amnézii, která se objevuje v tomto období. Ta zakrývá naše nejranější dětství (Freud, 1966 in Drapela, 1997). Právě tuto zapomenutou paměťovou látku se psychoanalytická léčba snaží vrátit do vědomí jedince (Drapela, 1997).

³ nejedná se o zcela totožný pojem jako v období sexuálního dozrání a zralosti; zde masturbace dětská, která však též může přinášet orgastické pocity (Hartl, 2000).

5. Posledním stádiem se dostáváme do období, které mimo jiné zahrnuje i období **pubescence**. Freud ho ze svého pohledu nazval obdobím **genitálním** a je definováno ve věku od třinácti let po celý zbytek adolescence, tj. přibližně do dvaceti let věku. Znovu se na povrch dostává otázka oidipovského problému, má však již rozměr biologický. To znamená, že sexuální touha je nesena hlavně hormonálně, zmizely autoerotické vzorce z předchozího falického období (Drapela, 1997). Cílem je nalezení vlastní sexuální identity a navázání intimního vztahu mimo rodinný okruh (Sigmund Freud [online]). Nezládnutý oidipovský komplex v pubescenci může podle Freuda vést ke slabému smyslu pro morálku, potížím s autoritami a dalším problémům (Atkinsonová, 2003).

Paralelně k teorii psychosexuálního vývoje zmíníme i teorii **E. Eriksona**⁴, kterou lze nazvat jako teorii **psychosociálního vývoje** jedince. Vychází sice z freudovské psychoanalýzy, ale výraznou proměnnou jeho teorie je vliv společnosti ve svém aktuálním i historickém kontextu. Koncepce Eriksonovy teorie předpokládá v každém období vyřešení různých psychologických úkolů, vývojových konfliktů mezi dvěma popisovanými polaritami, které umožní jedinci další vývoj. Pokud dojde ke stagnaci důsledkem neúplného vyřešení konfliktu, nemůže vývoj pokračovat dále a je nutno konflikt vyřešit.

Jednotlivá stádia mohou vytvořit i dočasné napětí, které vzniká překrýváním vývojových úkolů. Takový stav se hodnotí jako vývojová krize. Například pubescent, který se potřebuje osamostatnit od rodiny, ale zatím nemá dostatečné kompetence nebo možnosti, aby tento úkol řešil, vrací se do dětské role. Napětí, které vzniká, má velmi silný význam, neboť motivuje jedince k soustředění se na rozpor řešit, udělat vývojový skok neboli zásadní životní změnu (Vágnerová, 2000).

Osm stádií nazvaných také jako osm věků člověka na sebe, na rozdíl od Freudovy klasifikace, kontinuálně navazuje od narození jedince až po jeho pravé stáří. Vymezíme zde však pouze stádia relevantní k tématu práce, tj. do završení období pubescence.

⁴ Erik Erikson: německý psycholog dánských rodičů, který vycházel z psychoanalýzy, narozen 15. června 1905 ve Frankfurtu n. Mohanem, zemřel 12. května 1994 v USA (Drapela, 1997).

1. V prvním období kojenec řeší konflikt **bazální důvěry** proti nedůvěře. Úkolem jedince je získat pozitivní důvěru k okolnímu světu, ve kterém se po narození ocitl. Praktickým průběhem je například prvotní vytvoření důvěry k mateřské osobě, která poskytuje životní bezpečí, chová jej a krmí. Kojenec se naučí důvěřovat jí a posléze i sobě. Tím se jedinec připraví zvládat nepříjemnosti, které mohou přijít v brzké době, jako je například růst zubů. Freud paralelně tomuto věku popsal orální stádium vývoje.
2. Druhý věk člověka řeší konflikt **autonomie** proti zahanbení a pochybnostem (přibližně batolecí věk). Dítě se začíná věnovat dovednostem jako je chůze a mluvení, které ho více osamostatní od mateřské osoby, a učí se také zvládat vyměšování (Drapela, 1997). Úkolem batolete je naučit se kladně vnímat řád i svou svobodu vyplývající například z jeho pohybu. Nachází zalíbení v učení se co má a co nemá dělat, pozná řád, který platí i pro okolní osoby. Tím si vybuduje spolehlivou oporu pro své jednání a prožívání. Pokud se dítě nenaučí řád správně vnímat, tak hrozí, že se naučí poslouchat jen ze strachu nebo pro svůj prospěch. Druhou variantou je, že v jedinci zlomíme vůli ke svobodě a připravíme jej o radost z ní vyplývající (Říčan, 2005).
3. Další konflikt nese protipóly **iniciativy** proti vině. Dítě samo vymýšlí novou zábavu a iniciuje aktivitu. Její přílišná neúčelnost se však střetává s regulací rodičů, ze které u dítěte vzniká pocit viny (Drapela, 1997). Aktivita přestává být vedena především emocemi a nastupují další, nové poznávací procesy a socializace. Dítě začíná aktivitu usměřňovat směrem, který je žádoucí a okolím kladně hodnocený. Tímto způsobem se ve svém okolí i prosazuje (Vágnerová, 2000). Období iniciativy náleží do předškolního věku a kryje se s Freudovým obdobím falickým.
4. **Snaživost** proti méněcennosti je obdobím školním. Dítě vedle hry přibírá i produktivnější činnosti, včetně osvojování dovedností a používání nástrojů. Snaživost vede k úspěchu a vyvolává radost. Vedle toho neúspěch vyvolá pocity méněcennosti. Podle Freuda právě probíhá období latence.

5. Další stádium se odehrává již ve věku **pubescentním**. Mladistvý člověk řeší těžký úkol vytvoření si vlastní **identity**. Nechtěným protipólem pak je zmatení rolí, které je podle Eriksona hrozbou ztráty sebe samého. V tomto období se sjednocují představy o sobě samém v pevný svazek, se kterým jedinec vstoupí do dospělosti. Snahou každého jedince je pochopit a vnímat sebe sama tak, jak ho vnímají druzí (Drapela, 1997). Zde můžeme nalézt bližší paralely s teorií Sigmunda Freuda, který hovoří o intimitě v období genitálním. Eriksonova etapa zahrnuje období pubescence i adolescence, na které má později navázat intimní život s partnerem.

Z kognitivního pohledu je mezi vývojovými teoriemi velmi užitečné zvýraznit práci Jeana Piageta⁵. Ten se zabýval kognitivním vývojem dětského jedince od narození do pubescence. Popsal pět následujících základních etap (Vágnerová, 2000):

1. Fáze **senzomotorické inteligence** (od narození do 2 let) popisuje inteligenci založenou spíše na schopnosti praktických činností (manipulace s předměty, strategie pokus omyl atp.), nikoliv pravé poznání.
2. Fáze **symbolického a předpojmového myšlení** (od 2 do 4 let), kdy si již dítě dokáže představit určitou činnost a její výsledky, aniž by ji muselo přímo provádět. Dokáže například naplánovat, který tvar kostky zasunout do připraveného tvarovaného otvoru. Symbol je pak reprezentace nějakého obecného objektu (dítěti známému a blízkému) pomocí například obrázku, gesta či slova.
3. Fáze **názorného myšlení** (od 4 do 7 let) nebo také intuitivního myšlení, které je nepřesné, prelogické. Dítě ulpívá na svých subjektivních preferencích a pohledu, které realitu zkreslují (egocentrismus), při porozumění souvislostem používá fantazijní prostředky (magičnost) atd.
4. Fáze **konkrétních logických operací** (od 7 do 11 let) patří ke školnímu věku a je charakteristické decentrací pohledu dítěte. Chápe základní zákony logiky a

⁵ Jean Piaget: narozen 9. srpna, 1896, zemřel 16. září, 1980), švýcarský filozof, přírodní vědec a vývojový psycholog (Jean Piaget [online]).

respektuje ji. Respektuje i konkrétní realitu. Dětské poznání je objektivnější a přesnější. Velký vývojový skok je významně ovlivněn učením

5. Fáze **formálních logických operací** (objevuje se mezi 11 a 12 lety) je vymezuje tím, že jedinec v tomto období již dokáže své myšlení odpoutat od reality a je schopen uvažovat i hypoteticky, nezávisle na konkrétním vymezení problému. Je schopen uvažovat o možnostech, které reálně neexistují. Na rozdíl od dítěte mladšího školního věku, které se snaží o poznání světa takového jaký je, období puberty i adolescence je typické potřebou a schopností uvažovat o tom, jaký by tento svět mohl, respektive měl, být. Uvažování je čím dál tím více abstraktní. Taková schopnost zásadně změní vztah ke světu i k sobě samému (Vágnerová, 2000).

1.2 Identita pubescenta

V přehledu vybraných teorií vývoje individua až do stádia puberty bylo zmíněno několik základních charakteristik, které bude však nutné rozvést. Freud i Erikson se ve svých vývojových teoriích dotýkají nutnosti ustanovení vlastní identity jedince. Z Freudova pohledu jde o nalezení nové sexuální identity, která povede k partnerství s cizím člověkem, k odpoutání se od intimní vazby rodičovské náruče a přesměrování libida k sexuálnímu objektu mimo nejbližší rodinný kruh. Významnou roli v novém, dosud neznámém sexuálním zaměření hrají hormony, které se v období puberty začínají výrazně projevovat. Následkem vysoké aktivace některých pohlavních hormonů dochází k fyzickým změnám dospívajících dětí. Objevují se sekundární pohlavní znaky jako je například ochlupení genitálií (odtud i slovo pubescent, viz výše) i dalších částí těla, dochází k nárůstu váhy, změně hlasu i kvalitě pleti a aktivaci funkcí pohlavních orgánů. Na tyto viditelné změny se mohou u dospívajícího jedince objevit různé reakce. Vágnerová (2000) popisuje změny zevnějšku dospívajícího jako „podnět ke korekci sebepojetí“ (s. 209). Z psychosociálního hlediska je dospívání úkol spojený hluboko s vývojem sebepojetí z předešlých fází života. Představy o vlastní identitě se budovali od útlého dětství a nyní má dojít k jejich integraci, přizpůsobení a plné akceptaci. Důležitými činiteli zůstává nejbližší okolí pubescenta, které až dosud do

vytváření sebepojetí zasahovalo. Pokud nedochází ke komfortnímu vytvoření identity, dostávají se problémy, které mohou nadobro modifikovat budoucí sociální role v jedincově životě. Poznávací schopnosti jsou pubescentovi prostředkem k niterné analýze okolního světa a úvahám o reálných možnostech realizace svého života. Toto je také jednou z příčin odpoutávání se od rodičů a navazování pevných vrstevnických vztahů, které jsou schopné nával nových myšlenek sdílet. Podle Anny Freudové (1946, in Vágnerová, 2000) probíhá v dospívání k nárůstu pudových tendencí a nutným narušením osobnostní rovnováhy, které vede k aktivaci dvou obranných mechanismů, intelektualizace a asketismu. Intelektualizace přetváří sexuální energii na intelektuální aktivitu, jejímž projevem je zvýšený zájem o poznání, askeze pak je nadměrná sebekontrola a potlačení pudů, aniž jsou jakkoliv kompenzovány.

Hormonální rozkolísanost má na svědomí i rozkolísanost emoční. U pubescentů se projevuje zvýšená labilita, často i nepřiléhavost emoční reakce k působícímu podnětu, což může zpětně vyvolávat negativní reakce některých autorit. Na druhou stranu se projevuje i zvýšená emoční uzavřenost, dospívající přestává být na rodiče emočně navázaný jako dříve. Ubývá bezprostřednosti, která byla předtím často vítána a která byla jakýmsi pozitivně vnímaným znakem dětství. Přichází naopak větší sebekontrola, uzavřenost a vztahovačnost, což jsou znaky osobní nejistoty.

Socializace, která dosud probíhala zejména na úrovni jedinec versus okolí, nyní přibírá svůj další rozměr – jedinec vůči sobě. To znamená, že jedinec je sám sobě socializačním činitelem, i když role okolí není nikdy vyřazena. Zásluhu na tom má již zmiňovaná charakteristika změn v oblasti emocí (např. uzavřenost a nestálost) a nové kognitivní schopnosti. Tato složka socializačního procesu je výrazná právě po celou dobu dospívání, i když je součástí socializace po celý život (Macek, 1999).

Emoční rozkolísanost je spojena i s větší unavitelností a nese s sebou i obtíže při koncentraci pozornosti, které se mohou projevovat ve školním prospěchu. Tento stav mohou doprovázet také mírné poruchy spánku nebo chuti k jídlu (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Mezi záchranná východiska takového nepříznivého stavu patří styk s vrstevníky (nejprve však stejného pohlaví), kteří prožívají podobné obtíže.

Prožívané změny nutí pubescenta o sobě, své identitě často uvažovat. Úsilí o hlubší sebezpoznání je velmi silné neboť znamená cestu k nové konsolidaci a nalezení stabilní identity. Díky svým kognitivním možnostem je dospívající zároveň schopen pustit se i do úvah o své budoucnosti a opustit tak rámec aktuální potřeby uklidnění situace.

Jedinec odmítá identitu dítěte, neboť je pro něho jednoduché představit si atraktivnější varianty sebe sama. I kdyby si chtěl svůj dřívější status zachovat, musel by nyní popírat nové zkušenosti a tak je do situace dospívání přímo vývojově vmanipulován. V představách pubescenta vzniká ideální představa, která ovšem obsahuje i výkonové charakteristiky (Vágnerová, 2000).

1.2.1 Profesní aspirace pubescenta

Období pubescence se přímo setkává s ukončením povinné školní docházky kolem patnáctého roku života a jedinec si začíná uvědomovat reálnost a nereálnost svých profesních představ. Tento proces je však nastartován již počátkem pubescentního období a vyvíjí se v součinnosti s aspiracemi rodičů. Školní prospěch se stává důležitý ne již z konformního důvodu, jak tomu bylo v dětství, ale spíše z osobních aspirací mladého člověka. Volba školy je však pro samotného pubescenta docela obtížný úkol, protože si zatím nedokáže představit zcela reálný obraz zamýšlené profese (Vágnerová, 2000). Zároveň si v této době ještě není zcela schopen uvědomit svou zájmovou vyhraněnost, která se s výběrem budoucí profese pojí, dokončen není ještě ani vývoj charakteru (Langmeier, Krejčířová, 2006). S volbou většinou musí pomáhat rodina nebo poradenští odborníci na specializovaných pracovištích⁶.

⁶ V úvahu připadají například obvodní Pedagogicko-psychologické poradny, pracoviště poradců při Úřadech práce, školní výchovní poradci a poradci pro volbu povolání, poradenská centra neziskových organizací a některá nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

1.2.2 Vztahy vrstevníků

Odpoutáváním od rodiny začíná pubescent ztrácet emoční jistotu. Nutným východiskem tohoto stavuje navázání vztahů ve vrstevnické skupině, které jsou zároveň předzvěstí budoucích emočních vztahů partnerských.

Zpočátku pubescence převažuje sklon tvořit skupiny jedinců stejného pohlaví. Jedinci respektují společné pravidlo loajality a společně aktivně odmítají jedince opačného pohlaví. Takovéto uspořádání skupiny je možností pro vzájemnou nápodobu a sdílení společných zájmů.

V rámci skupiny existují zároveň i vztahy párové, založená na intimním přátelství. Tyto vztahy poskytují trochu odlišné výhody než skupina. Jedinec je se svým přátelským partnerem rovnocennou bytostí, se kterou může sdílet i nejintimnější problémy a pocity. Přátelství vzniklá v tomto období jsou často velmi pevná a mohou trvat po celý život.

Heterosexuální partnerství se dostavuje pozvolna, spíše na konci pubescentního období. K navázání hlubokých a stabilních vztahů dochází však až ve vrcholné adolescenci. Do té doby jsou heterosexuální vztahy spíše novými naučnými prožitky (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Nová identita ve skupině je pro pubescenta oporou. Účastí na skupinovém životě (skupinová identita) je jedinec mnohem snadněji schopen vymezit svou vlastní identitu a získat tak přijatelný obraz sebe sama. Díky skupině se také snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje tak pocit sebevědomí a moci. Vrstevníci se také stávají neformálními autoritami, které mohou mít za určitých okolností větší vliv než dospělí (Vágnerová, 2000).

Konformita

Společné trávení volného času je prostorem pro výměnu důležitých informací, vzájemnou nápodobu a další důležité vyrovnávací činnosti. Nápadným rozparem však bývá mezi konformitou dospívajících vrstevníků (podobné oblečení, hudební styl, způsob trávení volného času atp.) a současně působící touhou po individualitě (Říčan, 2005). Prostředí pubescentní individuality však přesto reálně existuje. Je však dospělým jedincům málo

viditelná, neboť spočívá na detailech, které rozeznává pouze mladistvá kultura a které jsou generačně podmíněny. Mezi možnosti individualizace patří i přeběhnutí ke skupině strašáků, adolescentních dospívajících. Tento počín však závisí na sociálním statutu pubescenta, který se často odvíjí jak od jeho mentálních schopností, tak spíše od fyzických předpokladů (vzhledu nebo oceňovaných schopností).

Ukazuje se, že přechod z dětství k dospělosti je stále více determinován kulturními, ekonomickými a politickými podmínkami, zároveň i osobními předpoklady každého jedince a jeho historií. V současnosti existuje rozvětvený a specializovaný průmysl zaměřený přímo na mládež, který se rozvíjí od té doby, kdy bylo poprvé možné hovořit o subkultuře mládeže⁷. Existují názory, že komerční produkce teenagerovské kultury, jako je například hudba, film, oděvy, potravinářské výrobky atd., již zastínila autenticitu původní subkultury mladých lidí. Ze strany dospělé populace se objevuje i tendence k separaci mládeže od života dospělých s cílem nechat dospívajícím co nejpříznivější prostor pro jejich experimentování a individualizaci. Tyto tendence ale znamenají riziko vzniku negativního pocitu dospívajících, kteří nabývají dojmu, že ztrácí vliv na chod světa. Důsledkem této separace (i když možná neúmyslné či nechtěné) je až hédonistické užívání přítomnosti a pocitu nudy (Macek, 1999).

⁷ Subkultura zde především v sociologickém a sociálně psychologickém významu; počátky markantního rozvoje subkultury mládeže lze datovat do období po druhé světové válce, nejdříve vznikala jako opozice ke kultuře dospělého, postupně však získává relativně autonomní charakter (Macek, 1999).

2. VOLNÝ ČAS PUBESCENTŮ

2.1 Volný čas jako pojem

Podle Pávkové a kol. (2002) se pod pojem volný čas běžně zahrnují odpočinek, rekreace a zábava, dále pak zájmové činnosti a zájmové vzdělávání. Součástí volného času nejsou činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka. Z hlediska dětí a mládeže⁸ do volného času také nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s domácností a další. Prostředí, ve kterém děti tráví volný čas, je velmi různorodé. Jako příklad jsou uváděny domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí také velkou část svého volného času tráví na veřejných prostranstvích, na ulici, často bez jakéhokoliv dohledu nebo dokonce zájmu dospělých.

Hofbauer vymezuje pojem volného času velmi obdobně (2004): „*Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.*“

Nabídka možností trávení volného času je ve velké míře investicí celé společnosti do mladých lidí. Podle toho, jak kvalitní a dostupná nabídka je, takový návrat v podobě hodnoty osobnosti lze v budoucnu očekávat. Péče o volný čas budoucích generací je z ekonomického hlediska důležitá (Pávková a kol., 2002). Volný čas je tedy jedním z výchovných prostředků společnosti.

Volný čas může být definovaný také jako čas, který zbývá po splnění všech povinností. Funkcí volného času tedy pak je odpočinek od práce, regenerace, prostor pro uspokojování dalších potřeb a v neposlední řadě i funkce vzdělávací a výchovná.

Jedním ze stěžejních rysů volného času je dobrovolnost činností, které v rámci volného času vykonáváme. Znamená to, že můžeme hovořit o naplněném volném čase, i když

⁸ Podle úmluvy o právech dítěte je dítětem jedinec mladší 18 let a mládeží je označen jedinec od 18 do 26 let

se zrovna věnujeme například badatelské činnosti nebo uklízíme dílnu, pokud to je naše volba a prožíváme uvedenou činnost jako koníček, zájem.

2.2 Vybrané formy a náplň volného času

Styl trávení volného času je odrazem aktuálních životních hodnot i cestou k hodnotám novým. Dítě přichází do pubescence obohaceno mnoha vlastnostmi z předešlých období. Mezi ně patří také návyky trávení volného času. Pokusíme se vymezit kategorie trávení volného času typického pro období pubescence:

A. Aktivní formy:

Patří sem zejména zájmové činnosti realizované v:

- organizované zájmové kroužky – základní umělecké školy, domy dětí a mládeže, sportovní oddíly, dobrovolné vzdělávání
- školní kluby, mládežnické organizace
- volnočasové kluby – nízkoprahová zařízení, tématické kluby
- domácí zájmové činnosti – domácí modelářství, umělecké a výtvarné činnosti
- jiné domácí činnosti (ne pracovní) – práce na počítači (práce s grafickými programy, hudebními programy, získávání informací atp.)

B. Pasivní formy:

- sledování televize a videa
- surfování na počítači (instantní rozhovory a chat, prohlížení blogů atp.)
- hraní počítačových her
- domácí nečinnost a venkovní posedávání spojené s nudou
- odpočinek a relaxace (včetně rekreace)

2.3 Volný čas současných pubescentů

Děti mají relativně mnoho volného času a zdá se dokonce, že se množství jejich volného času zvyšuje. M. Žumárová (1997, in Průcha, 2000) jako jeden z výsledků svého šetření mezi žáky 5. a 8. tříd ZŠ uvádí, že průměrné množství volného času dětí se pohybuje

kolem 3 hodin denně a se vzrůstajícím věkem se podíl volného času zvyšuje. Ve společnosti se však ukazuje fenomén lhostejnosti rodičů vůči volnému času svých potomků (Pávková a kol., 2002). Tento jev je v období pubescence ještě více zvýrazněn faktem, že dospívající děti sami touží po rodičovské nevšímavosti. Otázkou je, jak kvalitně jsou na svůj volný čas v novém a obtížném životním období připraveni.

Existence volného času je bezesporu odedávna, avšak až ve druhé polovině 19. století můžeme hovořit o počátku její transformace k modernímu pojetí tak, jak volný čas uvažujeme dnes. Moderní společnost západního kulturního okruhu je dokonce považována za společnost volného času (Važanský, 2001). Rozvoj technologií v poslední době s sebou však přinesl další nové způsoby trávení volného času. Nabídka volnočasových aktivit se také stala tržní a prochází silnou komercializací, což může mít vliv na dostupnost některých služeb či zboží s volným časem souvisejícím (Hofbauer, 2004).

Pávková a kol. (2002) popisují jeden ze závěrů, k nimž došli studenti pedagogiky na Pedagogické fakultě UK:

„U dětí s výraznějšími poruchami chování se jako příčiny objevují nejčastěji špatná úroveň rodinné výchovy a chudé využívání volného času.“

Langmeier a Krejčířová (2006) popisují nové možnosti trávení volného času pubescentů, které souvisí s jejich rozvíjejícími se kognitivními i motorickými schopnostmi. Ty vedou k novým a hlubším zájmům o sport, četbu, hudbu, filmy a divadlo, popřípadě i pokusy o literární, hudební nebo výtvarnou tvorbu. Tyto zájmy mohou být saturovány v různých volnočasových zařízeních, buď školních, nebo zájmových. Důležitým faktorem ovšem zůstává motivace autority i nabídka aktivit v okolí bydliště.

Hledání vlastní identity je velmi usnadněno začleněním do vrstevnické skupiny, která se na začátku dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastíňující svým vlivem všechny ostatní referenční skupiny, včetně původní rodiny (Matoušek, Kroftová, 2003). Jak popisuje Pávková a kol. (2002), pokud se dítě dostane do vlivu nežádoucí vrstevnické skupiny, je jeho vývoj ohrožen.

Pubescent má sklon připodobnit svou identitu nějaké výrazné osobnosti, nejčastěji populárnímu člověku, který je uznávanou ikonou i pro jeho vrstevníky. Patří sem zpěváci,

herci i fiktivní postavy nebo vzory blízkých osob. V tomto případě je nasnadě, že se bude snažit přizpůsobit například svůj fyzický vzhled nebo třeba i způsob vystupování tomuto ideálu, idolu, vzoru. V lepším případě se bude i usilovněji snažit dosáhnout stejného výkonu a postavení, což je však časově i energicky velmi náročné (Vágnerová, 2000).

Jestliže se dítěti nedostává podpory v kvalitním trávení volného času, je možné, že si kompenzaci najde v patologickém způsobu zábavy. Dalšími významnými příčinami následné sociální patologie může být jedincovo citové strádání a nezáměr autorit, z toho vyplývající problematické vztahy nebo školní neúspěšnost (Pávková a kol., 2002).

Pro ilustraci náplně volného času uvedeme výstup studie T. Čecha, který v roce 2002 popsal náplň volného času dětí v Brně:

„Mezi nejoblíbenější činnosti ve volném čase dětí mladšího školního věku brněnských škol patří pobyt venku s kamarády (25 % respondentů – viz graf 1), často bez konkrétnějšího a smysluplného cíle. Tato činnost je nejvyhledávanější především u dívek (32 %), zatímco u chlapců figuruje až na třetím místě. Chlapci preferují nejvíce sport a pohybové aktivity (29 %), následuje práce na počítači a videohry (22 %). Významné je zastoupení hry, která je nejoblíbenější činností u 13 % dětí (20 % všech dívek). Sledování televize figuruje na 5. místě (7 %). Zajímavé je srovnání nejoblíbenějších činností ve volném čase s aktivitami, které děti vyhledávají nejčastěji a které zabírají nejvíce volného času (viz. tabulka). Sledování televize jako nejoblíbenější činnosti figuruje na 5. místě (7 % dotazovaných dětí), zatímco u nejvyhledávanějších činností (co do četnosti) na prvním. To poukazuje na skutečnost, že televizor není zdaleka nejoblíbenější volnočasovou aktivitou, ale tou nejpřístupnější, nejpohodlnější, provozovanou na úkor jiných. Jaké mohou být příčiny? V první řadě nedobré pedagogické působení rodiny, pasivita dětí a neschopnost účelněji trávit volný čas a jistě v mnohých případech i finanční možnosti rodiny, které nedovolují umožnit dětem navštěvovat volnočasová zařízení za úplatu. V tomto okamžiku by byla důležitou institucí škola, která by měla nabízet bezúplatné aktivity, které by byly přístupné dětem všech vrstev.“ (Čech, 2002 [online]).

Nejoblíbenější činnost ve VČ		Nejvyhledávanější činnost ve VČ	
1.	Pobyt venku s kamarády	1.	Sledování televize
2.	Sportovní a pohybové aktivity	2.	Pobyt venku s kamarády
3.	Práce a hry na PC, videohry	3.	Poslouchání kazet a CD

4.	Hra	4.	Pobyt v přírodě
5.	Sledování televize	5.	Sportovní a pohybové aktivity

Tabulka 1: pořadí činností ve volném čase dle výsledků průzkumu T. Čecha

V přehledu dílčích výsledků výzkumu Euronet Pilot Study, která mapuje situaci ve střední Evropě na počátku 90. let popisuje Macek (1999) také zastoupení různých volnočasových aktivit, tentokrát podle množství stráveného času. Publikace však popisuje data týkající se jak pubescentů, tak i adolescentů (tedy mladých lidí od 15 do 20-22 let):⁹

„... čtení zabere v průměru přes půl hodiny (dívky čtou více než chlapci). Zhruba stejná doba je věnována bezcílnému procházení se s kamarády a kamarádkami (být „venku“ frekventovanější u dívek), na schůzkách s přítelem nebo s přítelkyní stráví v průměru denně čtvrt hodiny (dívky dvojnásobek času než chlapci). Asi dvě hodiny denně sledují televizi, video, popřípadě poslouchají rádio či magnetofon (chlapci více než dívky). ... Velmi sporadicky se věnují hře na hudební nástroj či výtěžné činnosti. Chodí spát nejčastěji krátce po desáté hodině.“(s. 139).

⁹ Studie Čecha a Macka nejsou uvedeny pro srovnání. Popsání výstupů je u každého badatele jiné, včetně odlišné metody výzkumu.

3. MÉDIA VE VOLNÉM ČASE

3.1 Interakce a komunikace

Pro pozdější popsání vztahu médií k volnému času nejprve uvedeme vysvětlení základních pojmů, které se v kapitole objeví. Tedy interakce a komunikace, uvedených v tomto pořadí se záměrem, protože první pomůže vysvětlit pojem druhý.

Interakce¹⁰ je podle Petříkové a Štěpánka (1998) „... *obecný mechanismus vzájemného působení mezi dvěma či více prvky. ... Mechanismus vzájemného působení se odehrává kdykoliv dojde k jakémukoliv kontaktu mezi určitými prvky*“ (s. 6).

Komunikace¹¹ je podle výše uvedených autorů nejobecnější formou interakce. „*Přestože byl pojem zaveden... proto, aby popsal oblast interakce především ve vztahu k člověku a lidskému dorozumívání... v současné době bývá pojmu používáno v širším významu – rozumíme jím obecně mechanismus vzájemného sdělování, který... zahrnuje všechny procesy, pro něž je charakteristický jakýkoliv přenos informací (jejich vysílání a přijímání) mezi dvěma subjekty.*“ (s. 6).

Interakce je tedy nadřazeným pojmem, obsahujícím i základní fenomény komunikace. Komunikace jako zvláštní pojem však v sobě ještě obsahuje speciální součást, nový činitel, který v sobě nese význam neboli sdělení. Tímto prostředkem pro sdělování je **médium**.

3.2 Médium

Médiem lze obecně prohlásit jakýkoliv komunikační prostředek. Je to doslova prostředník¹², přenašeč. Tímto je definováno médium v širším pojetí, které však v této práci není účelné. Běžněji, v užším slova smyslu je jako médium chápán pouze technický prostředek pro šíření informací.

¹⁰ Podle Psychologického slovníku (Hartl, 2000, s. 236): „*vzájemné aktivní působení, ovlivňování jedinců, skupin a prostředí; jeden jedinec svým jednáním vyvolá změnu v druhém jedinci, v soc. interakci prostřednictvím chování, jednání, řeči a mimiky...*“.

¹¹ Podle Psychologického slovníku (Hartl, 2000, s. 265): „*dorozumívání, sdělování, přičemž obecně komunikace není specificky lidským jevem, existuje i u živočichů, na rozdíl od jazyka...*“.

¹² Médium z lat. = prostředí, střed.

Z historického hlediska byla v tomto smyslu nalézána a používána média jako (chronologicky):

1. Písmo, respektive písemný záznam (vzniklo před 7 až 5 tisíci lety) jako obraz řeči člověka
2. Tisk (15. století s vynalezením knihtisku)
3. Film – první médium, které můžeme řadit mezi prostředky masové komunikace (včetně fotografie)
4. Rádio – první masové médium pracující s principem vysílaného signálu, informace se začaly šířit na dálku
5. Televize – populární spojení filmu (pohyblivého obrazu, později se zvukem) a metody vysílání signálem na dálku

(Petříková, Štěpánek, 1998)

3.3 Média současnosti jako součást volného času

Typy médií, jak jsme je popsali dle chronologického hlediska výše, hrají v současnosti stále významnou roli. V této práci jsou pojímána jako **masmédia**, tedy hromadné sdělovací prostředky, které mohou v daný okamžik předávat informace velkému počtu lidí najednou a tím pádem mají obrovský vliv na celou řadu společenských fenoménů. Masmédia často splňují charakteristiky prostředku pro trávení volného času. Nyní se zaměříme na jejich bližší popis.

3.3.1 Tištěná média

Tisk patří mezi jedna z nejdůležitějších médií současnosti. Přináší psané informace, doprovázené i grafickými materiály. Obsahuje různorodé informace, podle jednotlivých druhů tiskovin odlišné kvalitou obsahu. Většina tištěných médií je komerčních.

Mezi tisková média patří knihy (naučné, zábavné, zájmové, beletristické, s poezií atd.), tištěná periodika, letáky, plakáty, příručky apod.

Tištěná periodika můžeme dále rozdělovat na:

1. deníky
2. týdeníky
3. měsíčníky
4. jiné

Každé z těchto médií může mít různý charakter. Mohou být primárně zaměřeny na zpravodajské informování (solidní nebo bulvární), sportovní, zájmové, lifestylové nebo odborné informování. Většinou jsou tištěná média v různé míře kombinací všech výše uvedených, se záměrem oslovit co největší množství potencionálních spotřebitelů. Je to komplexní médium, ve kterém čtenář najde aktuální i historicky naučné informace, popisující stav společnosti blízkého i vzdáleného regionu.

Významnou vlastností tištěných periodik je možnost předávání aktuálních informací. Nepatří však mezi nejrychlejší prostředky informování. K jeho výhodám může patřit psychologický rozměr metody předávání informací tištěného média. Čtenář může mít vybrané médium/tisk stále při ruce a získává tak čas seznámit se s nabízenými informacemi niterněji, není vázán časově jako například u rádia nebo televize. Má prostor uvažovat přímo nad zdrojem informací, ke kterým se může kdykoliv vrátit. Zpravodajské deníky navíc často poskytují více názorů od různých odborníků i laiků, což přináší hlubší rozměr informace. Na českém trhu neexistuje žádné celoplošné zpravodajské periodiku pro děti a mládež. Mezi nejbližší podobná média patří školní časopisy, nebo časopisy zájmových skupin, které se věnují pouze vybraným specifickým tématům.

V České republice působí mnoho vydavatelů tištěných titulů, periodik i ostatních. Podle Centra výzkumu veřejného mínění Akademie věd ČR jsou mezi celoplošnými deníky v populaci nad 15 let informačně nejhodnotnější¹³ tyto čtyři deníky (podle pořadí): MF Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Právo. Například deník Blesk, který je obecně řazen mezi bulvární tisk, hodnotilo 55% respondentů jako médium přinášející nepravdivé informace (Jak veřejnost vnímá pravdivost a úplnost zpráv českých médií? [online]).

Tištěná periodika, jakož i většina ostatních médií, obsahují také **reklamu**. Jde o informaci s charakterem opakování, která podporuje buď spotřebitelské zboží, instituce nebo názory. Objednavatel reklamy vždy platí, ceny reklamy jsou většinou stanovené, někdy i interní dohodou zadavatele a poskytovatele tiskového prostoru. *„Reklama v tištěných médiích je podle výsledků průzkumu společnosti Mediaresearch vnímána respondenty jako účinná a zároveň jako nejméně obtěžující. Lidé ji celkově mají raději než například reklamu internetovou.“* (Reklama v novinách [online]).

¹³ Respondenti odpovídali na otázku: „Pokud jde o celostátní deníky, domníváte se, že informace, které poskytují, jsou pravdivé a úplné, pravdivé ale neúplné, nebo nepravdivé? a) MF DNES, b) Lidové noviny, c) Hospodářské noviny, d) Právo, e) Haló noviny, f) Blesk?“

Časopisy pro děti

Internetový server Strategie.cz popisuje situaci s dětskými periodiky takto: „*Časopisy pro děti a mládež nevynikají vzájemnými obsahovými odlišnostmi. Zaměřují se na čtenáře téměř jen podle věku či pohlaví. Je to přirozené, mladí lidé ještě nemívají vyhraněné zájmy, a když, najdou si nějaký odborný tisk*“ (Dětské časopisy mají tvrdý oříšek [online]).

Pro cílovou skupinu pubescentů je na českém trhu k dispozici celá řada titulů. Rozdělení, které můžeme zavést, je založeno na obsahovém zaměření. Pod kategorií následuje výčet některých titulů (Hájková, Časopisy pro mládež [online]):

Zájmové časopisy pro děti a mládež:

Obsahují většinou informace ze širokého spektra odborných témat, např. techniky, zájmů, mediálního světa, zeměpisné a vlastivědné informace atd. nesoustředí se však na emocionální, vztahové, poradenské informace, nebo svět celebrit.

1. ABC, čtrnáctideník, 35 Kč. Časopis pro mládež s dlouholetou tradicí je orientován na oblast vědy, techniky a přírody.
2. Vildův svět, týdeník, 45 Kč. Přírodovědně zeměpisný časopis pro menší děti, které se mají blíže seznámit se Zemí.
3. FotoVideo, měsíčník, 89 Kč. Věnuje se moderní elektronice, se kterou je spojeno obrovské množství reklamy, témata počítačů, fotoaparátů, přehrávačů hudby, počítačových her, filmových novinek apod.
4. Score, měsíčník, 199 Kč. Časopis o počítačových hrách a výpočetní technice.
5. 21. století Junior, měsíčník, 69 Kč. Obdoba měsíčníku 21. století pro děti. Cestovatelské zajímavosti, technické novinky, příroda, astronomie atd.

Lifestylové časopisy pro děti a mládež:

Jsou zaměřeny na mezilidské vztahy a sex, mládežnickou kulturu, celebrity, poradenství a zábavu. Málo se soustředí na popis fakt z jiných oblastí.

1. BRAVO, čtrnáctideník, 28 Kč. Časopis pro mládež, především o populárních hvězdách.
2. Top dívky, měsíčník, 40 Kč. Časopis pro mladé dívky.
3. POPCORN, měsíčník, 49 Kč. Časopis pro mládež především o populárních hvězdách.
4. COSMO Girl!, měsíčník, 49,90 Kč. Časopis pro dívky.
5. DÍVKA, měsíčník, 45 Kč, Časopis pro mladé dívky.

I z tohoto výběru je patrné, že zájmové časopisy pro děti a mládež se spíše soustředí na zákazníka z řad chlapců, obsahují především témata obecně bližší mužské populaci¹⁴. Na druhé straně kategorie lifestylových časopisů je především zaměřena na zákaznice, dívky. To explicitně vyplívá i z jejich názvů.

Další tištěná média

Vzhledem ke stavu vývoje pubescenta je kontakt s dalšími formami tisku (plakáty, letáky) přímo podmíněn jeho schopnostmi a zájmy. Ačkoliv se do zorného pole mohou dostat, jeho pozornost zaměří hlavně obsahy pro něj atraktivní, jako například vystoupení populárních osobností, inzerce zábavných akcí pro mládež. Významným činitelem je grafická úprava tiskoviny, včetně loga.

3.3.2 Internet

Internet jako virtuální síť byl uveden do provozu v USA v roce 1969. Původním záměrem bylo využití přenosu dat pro přenos paketů mezi 4 univerzitami v různých částech Spojených států. Dnes je jako internet označováno volné spojení mnoha počítačových sítí napříč celým světem. Nejznámější službou v rámci internetu World Wide Web (WWW – kombinace textu grafiky a multimédií) a E-mail (elektronická pošta). V České republice bylo k internetu v roce 2008 připojeno 32% domácností (podle Internet, Wikipedie [online]).

V současné době je internet poskytovatelem nesčetného množství informací. Nabízí nejaktuálnější přehled zpravodajství, které je svým charakterem velice podobné zpravodajství tiskovému, poskytuje však mnohem větší prostor. Je také nástrojem pro trávení volného času, poskytuje zábavu i relaxaci. Internet je v první řadě nástroj pro vzdálenou komunikaci uživatelů. Najdeme zde služby jako jsou např.:

1. **webové stránky** - prostor pro zveřejnění informací, dokumentů, možnost multimediálních a interaktivních obsahů (reklamy, zábavu různého charakteru – hry, zpravodajství, hobby, veřejné informování atd.)

¹⁴ Tento výrok se může zdát generově nekorektní. Pro bližší popis souvislostí spektra zájmů jedince s jeho generovou charakteristikou zde však není prostor.

2. **e-mail** - elektronická pošta, pracuje s metodou zpráv, podobných psanému dopisu, které jsou jinému uživateli posílány na emailovou adresu; existuje mnoho poskytovatelů, tzv. domén
3. **chat** (z angl. = povídání) - živé elektronické dopisování („v přímém přenosu“), simuluje rozhovor, ovšem v psané podobě; existuje mnoho poskytovatelů
4. **uživatelské profily** - prostor pro sdílení osobních informací, včetně fotografií; uživatel sám volí, jaký obsah zadává, ovšem pouze v rámci nabízených „kolonek“, s omezeným rozsahem; prostor je typizovaný pro všechny uživatele stejně, existuje mnoho provozovatelů profilů
5. **blogy** - osobní stránky uživatele, na rozdíl od profilu nabízí prostor pro vlastní administraci uživatelem, tzn. volby vzhledu, možnosti širšího obsahu, jsou prostorem pro větší sebezprezentaci; formou jsou stejné jako webové stránky

Internet je také prostředníkem, který je využíván různými počítačovými aplikacemi.

Vzdělávací a závadný obsah

Jak již bylo řečeno, na internetu lze nalézt nepřehledné množství informací a materiálů. Mnoho webových stránek nabízí specializovaný informační nebo naučný obsah. Příkladem jsou například weby zájmových organizací, odborných vědeckých pracovišť, vysokých škol, městských úřadů a státní správy obecně, občanských sdružení atp. Internet je prostorem, který může suplovat například knihovnu (veřejnou i osobní), podatelnu úřadu, fotoalbum, hernu, tisk i televizi. Šetří čas i peníze svých uživatelů.

Dostupnost obsahu je ovšem nastavena tak, aby obsah mohlo konzumovat co největší množství lidí. Je tedy velmi snadné nalézt na internetu takový materiál, který by byl v běžném ne-internetovém trhu nepřístupný. Tuto možnost má navíc každý, alespoň trochu zkušený uživatel. Dítě, které je společností chráněno před informacemi, které nejsou pro jeho věkovou skupinu vhodné a mohly by mít neblahý vliv na jeho řádný rozvoj, má tím pádem také možnost si zakázaná data vyhledat a nečistota se to i stává.

Mezi nejvíce kritizovaný obsah patří pornografie, a to všeho druhu. Nezákonost materiálů je sice sledována a případný nepřístupný obsah odstraněn, ale co je legální to lze na internetu nalézt. Malému dítěti pak stačí pouze projít přes vstupní stránku webu (jednoduchým kliknutím - potvrzením, že je starší 18ti let) a obsah se mu otevírá.

Existuje zajisté i řada dalších kategorií závadných materiálů. Můžeme zmínit například internetové hry, videa s drastickými záběry, vulgární text, nebo propagaci extrémistických názorů.

Zneužívání na internetu

Obsah internetu je specifický tím, že může být vkládán anonymně. Pokud je vyžadováno pojmenování uživatele, lze obsah vkládat pod jiným, smyšleným jménem. Internetové aplikace, které vyžadují jasný přehled o svých uživatelích, pracují pod ochranným systémem, tzn. vstup uživatele povolí až po jasné identifikaci (pracuje s ověřitelnými osobními daty).

Mnoho mladých lidí používá na internetu služby „chatovacích místností“ nebo podobné způsoby instantního dopisování. Není si při tom vědomo **rizika sdílení osobních dat** přes internet. Dávají tak všanc mnohdy naprosto intimní informace o sobě i ostatních, které mohou být jednoduše zneužity. Dětský uživatel teprve získává schopnosti porozumění celé problematice vztahů a komunikace přes internet, dá se říci, že prostě využívá nabídku a zatím s tím nemá problém. Podle popisů sebe sama, který je často velmi podrobný, není úplně nesnadné prezentovaného jedince zneužít (ať už virtuálně nebo osobně). Přes instantní rozhovory uživatelé získávají pouze informace, které jsou napsané (někdy doplněné tzv. emotikony – drobnými obrázky vyjadřujícími náladu pisatele, je možné je kdykoliv do textu vkládat), odpadá zde však komunikace mimikou, která hraje v mezilidském přenosu informací zásadní roli. Není také slyšet žádný hlas, který podtrhuje emoční ladění sdělení.

Mnohé aplikace (pro instantní rozhovory) dnes už pracují i s tzv. webkamerami, které přenášejí dalšímu uživateli i živý obraz. Existují také internetové hlasové rozhovory (fungující na principu telefonu). Většinou je možnost kombinace obou řešení. Tímto způsobem je do jisté míry možnost zneužití snížena.

Internetová šikana (nebo též kyberšikana), jako sílící fenomén komunikace přes internet, je založena buď na výše popsaném principu psaném, nebo i na vkládání obrazových materiálů. Vzpomínaným důsledkem kyberšikany je například sebevražda učitele (leden 2009), kterého jeho žáci natočili mobilním telefonem, když pohlavkoval jednoho ze žáků.

Aktivní žáci zveřejnili videozáznam na internetu a důsledky, které z toho vyplynuly, byly motivem pro učitelovu sebevraždu oběšením.

3.3.3 Televize

Televize patří mezi více regulované médium, než internet. Za obsah vysílání odpovídá společnost s vysílacími právy, která je dále regulována Radou pro rozhlasové a televizní vysílání. Médium poskytuje program vzdělávací, zpravodajský, zábavný, reklamní. Struktura programu je nastavena podle priority ve vysílacím čase. Například pořady zaměřené na děti a mládež se vysílají v čase, kdy je malý divák nejvíce připraven tento materiál shlédnout, materiál pro děti nevhodný je zařazen na dobu, kdy je malá pravděpodobnost, že se k němu dítě dostane.¹⁵

Rozmach televize nastal v 50. letech 20. století, kdy se objevila takřka v každé domácnosti a stala se tak novým symbolem masmédií.

Divák v pubescenci

„Podle posledního výzkumu Millward Brown nazvaného Děti a média se v Česku na televizi denně dívá 696 tisíc dětí ve věku 4 až 14 let. Dnešní děti stráví u televize průměrně necelé dvě hodiny denně, dospělí pak 3,5 hodiny. Liší se také jejich sledovanost ve všední den a přes víkend. I v pracovní dny děti sledují televizi během rána, než jdou do školy, a k televizím zase usedají v brzkých odpoledních hodinách. Také v sobotu je „dětská sledovanost“ velmi výrazná v ranních hodinách (vrchol sledovanosti okolo 8. hodiny. Úplně nejvyšší sledovanost pak děti zaznamenávají v sobotu po 20. hodině, kdy mají dovoleno se dívat na televizi do pozdějších hodin. A televizní dětský víkend pokračuje i v neděli ráno, kdy je sledovanost velmi podobná jako v sobotu ráno. Odpoledne se pak děti dívají na pohádku. Nedělní večer pak už dětskému divákovi nepatří, sledovanost se tam snižuje na hodnoty pracovního dne.“ (Děti sledují televizi “nějak jinak“ [online]). Obecně se ale již od druhé poloviny devadesátých let sledovanost televizí dětskými diváky snižuje.

¹⁵ Ačkoliv často slyšíme, že tento předpis je obcházen a dítě je tak vystaveno prezentaci násilí a vulgárních výrazů během dne.

Kolem devíti let je dítě schopno komplexnějšího porozumění filmu (dokáže rozlišit hlavní dějovou linii od vedlejších), rozlišuje už realitu zobrazovaných scén. Avšak až od jedenácti let dokáže vystihnout podstatu děje, je schopno abstraktně přemýšlet¹⁶ a typovat logická alternativní řešení příběhu. Je schopno vstřebávat nové poučné informace z dokumentárních pořadů, i těch určených pro dospělé (Suchý, 2007).

Pubescentní divák je jedincem, který se nachází ve stádiu hledání vlastní identity. Proces sociálního učení je v tuto dobu aktivizován do mnohem větší šíře než před tím a to díky jedincově zvýšené senzitivě. Znamená to, že pokud televize poskytuje konkrétní podobu nějakého vzorce chování, například agrese, pubescent ho bude niterně zpracovávat a může ho převzít do své výbavy. Dříve (před pubescencí) by výsledek tohoto procesu záležel spíše na délce, intenzitě a frekvenci podnětu, ale nyní v pubescenci je výsledek dán spíše kvalitou rozumového a emočního zpracování prezentovaného chování.

Pro generaci dnešních dětí a pubescentů je podle McLuhana (in Petříková, Štěpánek, 1998) typická participace na vnitřním životě zobrazovaných televizních postav a stejně tak i na vnějším životě filmové hvězdy. Toto tvrzení dokládá pokusy, „... v nichž bylo zjištěno, že děti při sledování televize nezaměřují svoje oči na scénu, nýbrž na výraz herce, tj., že nesledují akci, ale reakci.“ (s. 23). Zájem o reálný život představitele filmové postavy je uspokojován i z mnoha dalších zdrojů, médií i kontaktu s lidmi, zejména s vrstevníky.

Celková orientace dětského diváka je silně ovlivněna vkusem rodičů a jeho vlastní zvědavostí. V pubescentním věku se televize také stává význačnějším materiálem pro sdílení s vrstevníky. Hníková (in Suchý, 2007) píše: „Nemožnost sledovat stejné programy, jako spolužáci, může v dítěti vyvolat pocit méněcennosti.“ (s. 36). Děti rády sledují generačně atraktivní pořady, mezi které patří i „zakázané ovoce“. Převyprávění příběhu zakázaného filmu ve vrstevnické skupině podporuje prestiž jedince.

Pro pubescenty znamená televize hlavně prostředek pro trávení volného času. Pubescentní divák do oblíbených pořadů z pravidla nezahrnuje pořady zpravodajského typu. Existují ale snahy některých televizních stanic publikovat zpravodajství ve formátu bližším

¹⁶ Viz. stádia kognitivního vývoje, Piaget

široké veřejnosti, tedy s rysy popularizačními a zábavnými. Tento formát se dětského diváka více dotýká, a pokud má možnost pořad sledovat, zpravidla ho neodmítá.

Státní a soukromé televize

Česká televize

Státní televize na našem území je Česká televize, která provozuje čtyři stanice – ČT1, ČT2, ČT24 (zpravodajský kanál), ČT4-Sport (sportovní kanál). Podle vlastního webu¹⁷ je charakterizována takto: *„Česká televize je institucí veřejné služby, provozující televizní vysílání. Jejím hlavním úkolem je tvorba a šíření televizních programů, popřípadě dalšího multimediálního obsahu a doplňkových služeb, na celém území České republiky prostřednictvím zemských vysílacích zařízení a jiných technických prostředků, a to analogově – digitálně. Touto činností, jakož i výrobou televizních pořadů, popřípadě dalšími činnostmi, poskytuje službu veřejnosti a přispívá k rozvoji kultury. ... Hlavní úkoly veřejné služby jsou: poskytování objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů, přispívání k právnímu vědomí obyvatel České republiky, rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel.“*

Posláním České televize je naplňovat tzv. veřejnou službu, ne tedy konkurovat soukromým televizním kanálům, ale doplňovat jejich nabídku o projekty, které nejsou ziskové, ale veřejně prospěšné. Česká televize je financována ze státního rozpočtu a zároveň podniká ve vlastních aktivitách (mimo jiné z prodeje reklamního času).

Program pro děti a mládež:

Česká televize na svých programech ČT1 a ČT2 vysílá každý den v týdnu řadu pořadů pro děti a mládež¹⁸. Během dne se od rána střídají pořady pro menší děti (pohádky, animované seriály, písničky...) a pořady pro teenagery (magazíny, poradny, příběhy

¹⁷ www.ceskatelevize.cz

¹⁸ <http://www.ceskatelevize.cz/program/>

vrstevníků, soutěže, dokumenty).¹⁹ Některé pořady vytváří Česká televize ve vlastní produkci. V nabídce programu jsou pro cílovou věkovou skupinu relevantní také seriály a soutěže pro dospělé, o které se zajímají děti přibližně od 10 let.

Televize Nova

Televize Nova byla první celoplošnou komerční televizí, která začala vysílat na území České republiky (4. února 1994). Je to soukromá stanice vlastněná podnikatelskou mediální společností CET 21 a je tedy založená na zisku (TV Nova [online]). Provozuje tři kanály: Nova, Nova Cinema, Nova Sport a čtvrtý, který se nyní připravuje, bude česká verze MTV. Kanál Nova je v současnosti nejsledovanějším kanálem v České republice. Program mediálního kolosu je založený na poptávce diváků. Záměru oslovit co možná nejširší publikum odpovídá i skladba programu, která neaspíruje na stejné cíle jako například Česká televize. Nova je také producentem svých vlastních pořadů. Je plnoformátovou televizí, to znamená, že v nabídce je publicistika, zpravodajství, zábavné pořady, dokumenty, filmy a seriály.

Program pro děti a mládež

Nova nevymezuje nabídku programu cílenou na děti a mládež. Veškerá podobná produkce se odehrává pod hlavičkou seriálů nebo není zařazena²⁰. Hlavní pořady pro děti a mládež jsou vysílány v neděli ráno (animované seriály a pohádky). Během týdne pubescentního televizního diváka zaujmou spíše seriály obecně, zařadit se sem mohou i zábavné pořady a magazíny.

Televize Prima

Další ze soukromých stanic, která vysílá celoplošně je televize Prima, založená jako FTV Premiéra s vysílacím prostorem pouze v Praze a středních Čechách v roce 1993. Celoplošnou televizí se stala v roce 1994, brzy po zahájení provozu konkurenční televize Nova. Od roku 1997 se stanice jmenuje Prima televize (Prima TV [online]).

Prima je, podobně jako Nova plnoformátovou televizí. Protože však její součástí je i nový digitální kanál Prima COOL, stala se velkým hráčem na poli mediálních programů pro

¹⁹ Vzhledem ke složitosti úkolu zpřehlednit nabídku pořadů využívaných dětmi a mládeží není toto téma více rozvedeno. Úkol by samotný stačil na novou studii.

²⁰ <http://tvprogram.nova.cz/>

mladé lidi (nikoliv však pro pubescenty). Prima COOL spustila své vysílání v dubnu 2009 a představila se jako kanál šitý na míru mužům ve věku 20 až 40 let (Prima Cool [online]).

Óčko

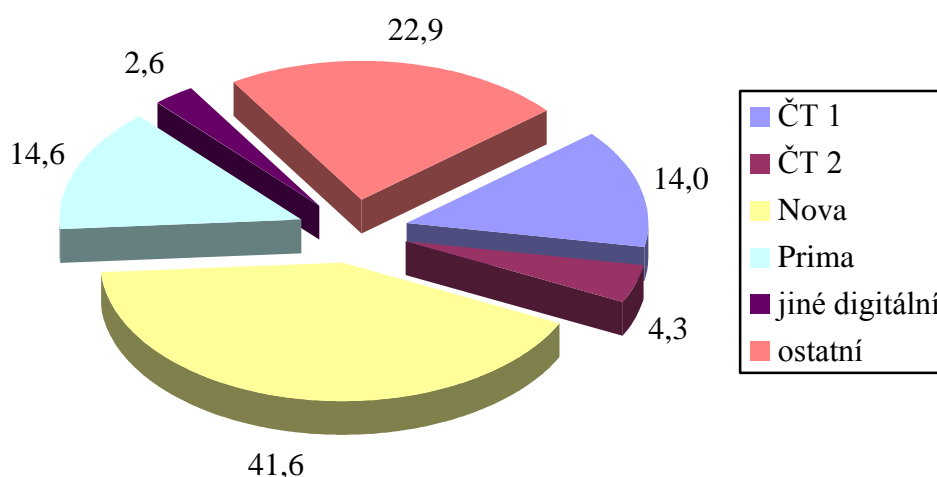
Televize Óčko je prvním hudebním kanálem zaměřeným převážně na mladé lidi. Vysílá široké spektrum hudebních žánrů (pop music, R'n'B, hip-hop, oldies, taneční hudbu...) a přitahuje diváky nejen mladé (včetně pubescentů), ale i starší generace. V programu jsou dále různé doprovodné pořady, jako magazíny s českými populárními osobnostmi (nejen hudebními), hitparády a tematické hudební bloky.

Další televizní média

Na českém trhu je celá řada dalších televizních kanálů, buď vysílaných do éteru (regionální televize, městské televize, jiné celoplošné stanice) nebo přes internet. Většina z nich se soustředí na vybranou diváckou skupinu a jsou tematické.

Sledovanost televizních stanic pubescentními diváky

V červenci 2009 byl zveřejněn výzkum sledovanosti televizních stanic (autorem je Štěpán Wolde, AtMedia [online]). Vybíráme z něj část, která se týká pubescentů:

Graf 1: podíl jednotlivých televizních stanic na sledovanosti diváky 10-14 let (Wolde, AtMedia [online]).

<i>stanice</i>	ČT 1	ČT 2	Nova	Prima	jiné digitální	ostatní
<i>%</i>	14,0	4,3	41,6	14,6	2,6	22,9

Tabulka 2: popis ke Grafu 1

4. ROMOVÉ

4.1 Historický diskurs

V této kapitole shrneme historii Romů na území České republiky, základní charakteristiky romského etnika, a problematický vztah s většinovým obyvatelstvem.

Romské kořeny

Původ slova Rom je pravděpodobně odvozen z indického „dom“, které znamená člověk. Rom v překladu znamená také člověk nebo muž, od toho pak „romňi“ znamená žena, a je výrazem vlastního označení příslušníků etnické skupiny. Naproti tomu „cikán“ je označení hanlivého významu, kterým Romy označovali většinoví obyvatelé Evropy již od středověku. Proti tomuto označení a za označení vlastní vystoupili Romové na svém prvním světovém kongresu v roce 1971.

Již od 18. století, díky objevu profesora Vályi, je za původní pravlast Romů označována Indie. Tento vědec z univerzity v Laydenu si všiml podobnosti jazyka svých tamních indických studentů a romského jazyka, který dobře znal ze své původní vlasti, z Uher. Romština se řadí mezi nejstarší novindické dialekty, kterým se přibližně ve 3. století hovořilo v severní Indii. Bližší specifikace původu Romů však kvůli slabým historickým pramenům není možná. Romové, jako samostatné etnikum se svým specifickým jazykem a zvyky, se od ostatního obyvatelstva začali rozlišovat až po svém odchodu z indické pravlasti mezi pátým až desátým stolením. Jako důvod se udávají tažení vojenského rázu, kdy s muži cestovaly celé rodiny, což může být počátek kočovného způsobu života. Do té doby Romové zcela splývali s původním indickým obyvatelstvem a to napříč kastami, na které byla společnost tradičně rozdělena.

Po odchodu z Indie přišli Romové pravděpodobně do Persie (přibližně dnešní Irán a Irák), kde o nich v desátém stolení vznikly záznamy jako o hudebnících, kterým bylo dovoleno zůstat. Další přesun k jižnímu okraji Kaspického moře znamenal rozdělení skupiny

na dvě větve, arménskou a evropskou, každá se svým nově vznikajícím charakteristickým dialektem. V jedenáctém století jsou záznamy o pohybu Romů na Balkáně, kde se jim také dostalo označení „Cikáni“, z řeckého „athinganoi“²¹, z toho posléze „cikán“, „zigeuner“ atp. Jejich usazování na řeckém území ilustruje například i přejímání některých řeckých slov do romského jazyka („drom“ – cesta, „foro“ – město) (Fraser, Horváthová).

Podle dalších záznamů se dostali Romové mimo Balkánskou oblast asi ve 13. století (písemné zprávy až z 15. století v souvislosti s ohrožením Byzance Turky). Jejich přesun souvisí s křižáckými výpravami, do kterých byli Romové také najímáni (zejména jako osvědčení řemeslníci). Uherští panovníci je s sebou poté často přiváděli zpět na svá území. Podle pověsti to byl král Ondřej II., která Romy přivedl ze své výpravy do Jeruzaléma. V této době se také objevují jména a příjmení Cikán (Soulis).

Romové na českém území

Z roku 1314 pochází v Dalimilově kronice pravděpodobně první záznam o Romech na českém území, kde se o nich mluví v souvislosti s vpádem Mongolů do Evropy z roku 1242. Z jižních Čech pochází dále záznam z výslechu jakéhosi muže, který vypovídá, že členem loupeživé bandy byl i „Cikán černý, pacholek Ondřejov“. Tento i další podobné záznamy jsou však zpochybnitelné, protože nelze vyloučit, že nejde pouze o přízvisko „cikán“²², které nemá

²¹ Podle některých badatelů bylo slovo Athinganoi označením pro příslušníky cizí heretické sekty, která se v oblasti Malé Asie věnovala věštění a černé magii. Romové měli být s touto sektou omylem ztotožnění, neboť se stejně jako oni věnovali magii, vzhledem se výrazně odlišovali od místního obyvatelstva, a navíc přicházeli ze stejné oblasti. Pobytem na maloasijském území mohli Romové převzít některé prvky místní kultury a zvyklosti, které byly typické i pro sektu Athinganů. Je však také možné, jak míní někteří byzantologové, že termínem Athinganoi byli od počátku nazýváni právě Romové. Za sektu kacířů mohli být označeni církevními autoritami díky provozování z tehdejšího hlediska velmi nebezpečných, a proto odsuzovaných činností i praktik. Dle duchovních se měli lidé vyvarovat setkání s těmito heretiky, a především je neměli vpouštět do svých domovů, „neboť učí d'ábelské věci“ (Kapitoly z dějin Romů, *Interkulturní vzdělávání*, projekt Varianty)

²² Slovo Cikán je také součástí rodového jména několika šlechtických rodů: Cikánové z Libína, Cikánové z Čermné atd. Jméno Cikán se používalo jako přezdívka i jako skutečné rodné jméno, někdy dokonce s nádechem jistého uznání. V době husitské užíval purkrabí rožmberského hradu Vildštejna přezdívky Cikán, a to za způsob, jakým se choval při obléhání hradu Janem Žižkou z Trocnova. Na přelomu 15. a 16. století se toto slovo objevuje i jako rodné jméno měšťanů nebo dokonce vlivných osob, jako byl například Sixt Cikán, čáslavský purkrabí. Mikeš Cikán byl v roce 1478 purkmistrem v Hostinném. Za těmito přezdívkami a jmény

s pobytem Romů na našem území nic společného. Jasnou zmínkou je však záznam z roku 1417 („toho léta se po zemi české Cikáni vláčili a lidi mámili“).

Od počátku 15. století se Romové pohybovali v malých i větších skupinkách po území střední Evropy s ochrannými glejty panovníků, které zaručovali beztržný průchod osvobozený od všech cel a poplatků. Součástí takového glejtu ze Spšského hradu z roku 1423 bylo i určení soudní autonomie uvnitř skupiny, kdy spory řešil romský „vojvoda“ bez zásahu civilních orgánů. Taková autonomie se samozřejmě nevztahovala na přečiny vůči okolí. Glejty byly Romům vydávány na základě tvrzení, že byli vyhnáni ze svého území Turky, kteří v té době Evropu od jihovýchodu opravdu ohrožovali. Putující skupiny čítaly několik desítek žen, dětí a mužů, některé byly až stočlenné.

S příchodem do střední a západní Evropy se ale postavení Romů značně změnilo. Prostředí poněkud odlišné od kultury jihovýchodní Evropy, kam Romové mohli dobře zapadnout a žít se tradičním kovářstvím a jinými řemesly, nedovolilo tak rychlou a snadnou asimilaci. Poptávka po řemeslech byla mnohem menší, navíc většina řemesel tehdy fungovala na principu cechovních spolků. Romové, jak vypovídají kronikáři, se pak živil vykládáním z ruky a magií, zpěvem, tancem a akrobacií, což také patřilo k jejich tradičním umění. Objevili se i záznamy o drobných krádežích, zejména romských žen, a o handlování s koňmi, při kterém muži „používali své triky“. Postoje k Romům byly ale kraj od kraje rozdílné. Někde byli vnímáni jako šejdíři a jinde jako chudí poutníci, kterým je dobré dát almužnu. Tento postoj ale měnící se společnost začala opouštět a žebrota se stala spíše nevídaným jevem (Daniel, Horváthová, Nečas 1995). Odlišnost vzhledu včetně způsobu oblékání i jiný jazyk také k asimilaci moc nepřispěli. Romové se podobali Turkům, v té době úhlavnímu nepříteli křesťanů, a na základě pověstí a místních zkušeností došlo rychle k zobecnění názoru většinového obyvatelstva na Romy. Tím začalo jejich pronásledování.

Popis Romů ve francouzském Arrasu z roku 1421 hodnotí jejich vzhled následovně: "Muži jsou černí s dlouhými černými vlasy a s velkým plnovousem, takže není vidět tvář,

však nehledejme skutečné etnické Romy, spíše jejich existenci chápeme jako projev určité oblíbenosti kuriózního jména i poněkud jiného nazírání na Romy, než jaké se mělo uplatňovat v následujícím období ... (Horváthová).

ženy nosí šátek, uvázaný jako turban, košili a přes ni hrubý přehoz sepnutý na rameni sponou, a v tomto přehozu nosí své děti. Ženy a děti mají náušnice v uších." Doboví kronikáři vnímali Romy jako ošklivé lidi.

Od 16. století byli Romové pronásledováni po celé Evropě včetně Českých zemí. Byla vydána několikrát nařízení o odchodu Romů z českého území, avšak tyto zákony se míjeli účinkem, neboť podobná nařízení byla i v okolních zemích a Romové tedy neměli kam jít. Pohybovali se tedy po Evropě v bludných kruzích tak dlouho, než byli dopadeni. Lze usuzovat, že místní obyvatelé často brali zákon do svých rukou, na což ukazuje zákon z roku 1556 kdy Ferdinand I. zakazoval topení romských žen a dětí, ke kterému více než zřídka docházelo. Další kritickou vlnu zhoršení romského postavení dokládá patent Leopolda I. z roku 1697 o postavení Romů mimo právní ochranu, což v praxi znamenalo, že kdokoliv kdykoliv mohl Roma beztrestně zabít. Obecně byli vnímáni jako asociální živly, kteří se živí drobnými krádežemi a byli obviňováni jako zrádci a špióni Turků. Romové byli trestáni za potulování i bez spáchání jiných přečinů, muži oběšením, ženy useknutím ucha a po opakovaném „přestupku“ též smrtí. Od poloviny 18. století byli trestem nucené práce na stavbě pevností Tereziánského obranného systému. Děti se odebírali a dávali na převýchovu. Toto období u nás znamenalo vrchol pronásledování Romů.

Asimilační pokusy

Marie Terezie (1717 – 1780) pokračovala z počátku své vlády v represivní politice a v roce 1749 nařídila vyhoštění Romů ze všech císařských zemí. Tvrdé postupy proti Romům se ale ukázaly být neúčinné. Řada romských obyvatel už neodvozoval svůj původ o jinou než z Českých zemí, kde se narodili a nechápali proto, proč jsou pronásledováni jako cizí živel. Na konci své vlády tedy císařovna vyhlásila nové opatření, které přikazovalo usazení Romů kočujících po území. Josef II. nařídil, aby usazování probíhalo na církevní půdě, kde se z Romů měli stát rolníci. Starousedlí obyvatelé je už dále neměli nazývat Cikány, ale radši „Noví Maďaři“ nebo „noví sedláci“. Dále měli být přejmenováni, nesměli používat svůj jazyk k ani tradiční oděvy, aby se zbavili co největší části své etnické „zátěže“. Tato opatření se ale týkala především Uher, méně pak Moravy a velmi takřka vůbec se netýkala Čech. Z moravské oblasti, konkrétně území spravovaného Kounici a Lichtensteiny jsou dochovány zprávy o

usazení romského kováře s rodinou a při sčítání roku 1783 bylo v oblasti již 99 romských obyvatel ve 23 rodinách. Usazování však probíhalo i spontánně, bez dohledu vrchnosti, a to sledovali starousedlí obyvatelé s nelibostí. Často pak docházelo k pogromům známým z minulé doby. Důsledkem nepřijetí romských obyvatel mezi původní vesničany bylo časté tvoření romských osad v blízkosti původních sídel. Z této doby můžeme jmenovat osady u obcí Strážnice, Oslavan u Brna, Bojkovic nebo Luhačovic.

Období první republiky

Na počátku 20. století žila většina Romů již usazeně a to zejména v oblasti Moravy. Stále však ještě existovali kočující skupiny. Nálada mířená proti Romům se ale výrazně nezměnila a převažoval stále podobný černobílý názor, že jde o asociální živly, kteří se živí nepoctivou prací, zejména drobnými i organizovanými krádežemi. Ve srovnání s kriminalitou starousedlého obyvatelstva lze však právem mluvit o diskriminujícím přístupu. Jsou známy případy ze Slovenska i z Čech, které byly v té době velmi medializovány. V prvním případě se devatenáctičlenná skupina mladých Romů skutečně dopustila loupežných vražd, nařčení byli ale též z kanibalizmu, což nebyla pravda. V jižních Čechách bylo podezření, že časté krádeže má na svědomí organizovaná skupina „cikánů“. Avšak z více než sto padesáti zadržených jich bylo pouze 22 Romů a z toho jen 5 jich bylo vinných. Ani uvedené závěry však nezvrátily nijak náladu na území nové republiky. V této době vznikl též nový Zákon o potulných cikánech, jistě dobově podbarvený, který ovšem nezahrnoval do svého zájmu pouze kočující Romy, ale dával prostor pro perzekuci i již usazených Romů nebo i „práce se štítících“ tuláků a zlodějí různých původu (Horváthová).

Na druhé straně se však situace Romů za první republiky zlepšila. Vznikl prostor pro středoškolské i vysokoškolské vzdělávání (případy vysokoškolských Romů jsou známy), byly otevřeny i čistě romské školy (hudební škola v Košicích, škola v Užhorodě). Romskými záležitostmi se začali zabývat i vědci (indolog V. Lesný, F. Štampach). Tradičními řemesly té doby bylo především kovářství a provozování hudby, často v kombinaci s nádenickou prací (zemědělství, stavebnictví). Kvůli sezónnímu charakteru této obživy ale stále přetrvával výskyt drobných krádeží.

Na území Československé republiky bylo před válkou několik základních skupin Romů. Nejvíce bylo slovenských Romů, usazených trvale na Slovensku, s ní souvisela menší skupina maďarsky mluvících Romů. Na českém území to byli usazení Romové v oblasti Moravy a stále kočující v oblasti Čech. Malou skupinu v pohraničí tvořili Sinthové, tedy Romové z Německa. Poslední skupinou byli kočující olašští Romové.

Genocida Romů

Protektorát Čechy a Morava uplatňoval proti Romům z počátku politiku odvozenou z pořádků za první republiky. Romové byli stíháni na základě Zákona o potulných cikánech. Existovala evidence tzv. potulných cikánů, mezi které patřili i trvale usídlení Romové, zejména z Moravy. Dohled nad Romy byl svěřen četnictvu, kteří hlídali, zda dochází ke kočování jejich svěřenců a zajišťovali jejich trvalé spočívání v novém bydlišti.

V Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu byly v srpnu 1940 založeny dva kárné pracovní tábory pro muže bez zaměstnání. Nařízení i zřízení takových táborů pocházelo již z předprotektorátní doby. Předpokládalo se, že to budou zejména cikánské tábory a vyřeší se tím razantněji romská otázka. Ze zde umístěných „pracovníků“ bylo však Romů jen několik procent.

Od roku 1942 se na území protektorátu otevřeně prováděla rasová politika. Nezáleželo již na ministerské evidenci Romů, ale nepohodlní obyvatelé se odvozovali zejména od barvy pleti. V platnost vešla nacistická opatření přejatá pro protektorát z Německa, zejména nařízení o preventivním potlačování zločinnosti (v Německu od roku 1937). Na tomto základě bylo deportováno několik set Romů do tábora Osvětim I.. Dále bylo vydáno nařízení „o potírání cigánského zlořádu“ a proveden soupis všech Romů a romských míšenců. Bylo označeno asi 6500 osob, velká část z nich poté prošla pracovními tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu (pův. tábory pro cca 500 + 500 mužů). V táborech po výrazném překročení kapacity panovaly nepřiměřené hygienické a stravovací podmínky, na jejichž konto zahynulo 534 osob z cca 2600 internovaných. Z obou táborů bylo do Osvětimi I. deportováno asi 1200 osob (Nečas 1999).

Himmlerův výnos z prosince 1942 pak nařizoval deportace všech Romů do koncentračního tábora Osvětim II – Birkenau. Výběr osob po celém území protektorátu řídila

německá policie. Hlavním kritériem výběru se stala především tmavá barva pleti. Jen malému počtu Romů se podařilo deportacím vyhnout. Někteří stihli utéct a skrývali se na Slovensku, za některé se pod mnohými podmínkami zaručili jejich domovské obce. Počet takových byl ale velmi mizivý. Části české veřejnosti odsun Romů vyhovoval, byl pro ně řešením dlouholetého problému (Horváthová). V táborech čelili vězni dlouhodobé potravinové deprivaci, nelidským hygienickým podmínkám a v neposlední řadě krutému zacházení ze stran nacistických vojáků a hlídačů, které měli za následek jejich postupné umírání.

Od března 1943 do ledna 1944 bylo do Osvětimi II. – Birkenau deportováno na 4800 protektorátních obyvatel romského původu. Po válce se z koncentračních táborů vrátilo 583 romských vězňů (Nečas 1999).

Období 1946 - 1989

Po druhé světové válce se počet romských obyvatel v Čechách a na Moravě ocitl oproti původnímu počtu na hranici takřka deseti procent. Většina Romů byla vyhlazena v nacistických táborech v Polsku i Čechách. Po roce 1945 se však na české území začalo stěhovat velké množství slovenských Romů, kteří zde hledali práci. V českoněmeckém pohraničí bylo velké množství opuštěných vesnic po sudetských Němcích, kteří byli nuceni odejít na základě tzv. Benešových dekretů. Pohraniční oblast byla však velmi strategickým bodem pro celorepublikovou ekonomiku. Nacházelo se zde množství nerostných surovin i narychlo opuštěných průmyslových objektů, ale zároveň se potýkala s velmi malým množstvím pracujícího obyvatelstva. Obnovená československá politika tento nedostatek řešila stěhováním některých obyvatel z centrálních oblastí. Mezi hlavní pracovní sílu patřili právě slovenští Romové.

Právní systém Romy proti ostatnímu obyvatelstvu formálně zrovnoprávnil zrušením zákona o potulných cikánech, neznamenal to ovšem zdaleka rehabilitaci jejich společenského postavení. I nadále zůstaly na okraji společnosti a majoritními občany byli vnímáni jako nepohodlní cizinci. Stěhování slovenských Romů navíc tento problém ještě umocnilo. Romové po staletí zvykli na pospolitý život ve vlastních etnicky čistých osadách byli najednou uvedeni do prostředí městského, navíc zcela cizího. Stěhování rovněž znamenalo zpretrhání významných rodových vazeb, které do té doby docela udržovali vnitřní

hierarchii a pořádek. Tradiční slovenské vesnice opravdu fungovali jako velmi seřízený mechanismus, kdy vazby a postavení zaručovali plynulý a na poměry spořádaný život. Konflikty mohly usměrňovat silné vnitřní autority, společenský řád museli dodržovat všichni. Většinové obyvatelstvo však velmi rychle začalo reagovat na nově příchozí Romy a jejich rozvolňující se způsob života (Davidová).

Státní aparát ve druhé polovině 50. let zareagoval programem asimilace, který měl Romy navést na způsob života v majoritní společnosti žádoucí. V roce 1959 byl v platnost uveden zákon o trvalém usídlení kočujících osob, který zasáhl zejména olašské Romy. Rizikovým osobám bylo dokonce zakázáno vzdalovat se z místa trvalého bydliště. Od roku 1965 do roku 1969 probíhal program tzv. rozptýlení, jehož cílem byl zánik romských osad a koncentrovaného romského osídlení. Celý projekt znamenal umělé přesídlení více než 400 romských rodin. Romská kultura byla potlačována, rodiče dokonce měli zakázáno učit své děti tradiční jazyk, později dokonce docházelo i ke sterilizaci romských žen. Ke změně poměrů došlo v roce 1968, kdy se datuje i vznik prvního spolku na podporu romské tradice, tzv. Svaz Romů-Cikánů. Život svazu ale brzy na pod tlakem státního vedení skončil. (Daniel, Horváthová, Nečas 1995)

Asimilace Romů sice znamenala jisté zlepšení jejich ekonomických podmínek, avšak způsobila dodnes se ozývající jizvu ve vnitřních vazbách a zánik „vnitrokmenových“ pravidel.

4.2 Romové na území České republiky v současnosti

V České republice žije asi 200 až 220 tisíc Romů, z toho asi 85 procent tzv. slovenští Romové (tradičně usedlí v romských osadách), asi 10 procent tzv. olašští Romové (tradičně kočovní, nuceně usazení komunistickým režimem v roce 1959) a 5 procent potomci původních českých a moravských Romů a Sintů (německých Romů). Příslušníci těchto skupin mluví odlišnými dialekty romštiny a rozdílným způsobem pocítují sounáležitost k romskému etniku jako celku (Romové v České republice po roce 1989, Romea [online]).

K romské národnosti se ale podle sčítání lidu v roce 2001 přihlásilo pouze 11 746 osob (Romská národní menšina, Vláda České republiky [online]). Důvodem je pravděpodobně

stigmatizující pocit Romů před většinovým obyvatelem republiky, který má na přihlášení se k národnosti Romů vliv.

Romské etnikum udržuje vlastní tradiční pravidla a během historie prošlo mnoha neblahými etapami. Historická zkušenost Romů se významně podepsala i na jejich současném sociokulturním životě. Není tedy divu, že jsou nápadně odlišní od majoritní společnosti. Neznalost majority je však často důvodem nesprávné interpretace viditelného chování Romů a přesvědčuje se neustále o neochotě Romů adaptovat se na většinovou kulturu nebo alespoň akceptovat základní pravidla soužití (Vágnerová, 2004). Kočovný způsob života a neustálá připravenost k migraci je jasným rozdílem zkušenosti od většinového obyvatelstva. Způsob bydlení se v moderní době radikálně změnil, avšak zkušenosti s takovýmto životem Romové nemají. *„To, co my neromové považujeme za důležité, může být z hlediska těch, kteří po generace přecházeli z místa na místo, bezcenné a nepochopitelné. Takových hodnot je celá řada. Budeme-li hovořit o těch nejdůležitějších, pak je to například zvláštní vztah Romů k majetku, k rodině, k budoucnosti, k rodinnému plánování a ke vzdělání, nebo schopnost žít dlouhou řadu let v naprostém provizoriu.“* (Frištenská, Šišková, Víšek, 2004, s. 28-29).

Romové během posledních padesáti let prochází moderní akulturací. Opuštění starých hodnot a nutnost přistoupit na nové nepřineslo pouze pozitivní výsledky. Mnozí romští rodiče se například přestali starat o své děti, protože zjistili, že existuje systém státního aparátu, který se o potomky dokáže postarat za ně. Po roce 1989 se změnila politická i ekonomická situace společnosti a Romové, kteří tuto transformaci nezvládli, se dostali na okraj společnosti (Vágnerová, 2004).

Mnohé romské rodiny však udržují stejnou životní úroveň jako průměr majoritní společnosti. Zdrojem konfliktů i stereotypních pohledů zůstávají rodiny nepřizpůsobené, trpící dlouhodobou nezaměstnaností a životem na sociální podpoře státu. Tyto rodiny jsou často navíc soustředěny na enklávách měst a tvoří ghetta s vysokým potenciálem vzniku dalších sociálněpatologických jevů.

Romové na území České republiky se většinou cítí diskriminováni. V přístupu ke vzdělání, k pracovnímu uplatnění, místa bydlení, možnosti využívání služeb a dalších. Jak prozrazují média, v české společnosti se vyskytují i aktivní skupiny z řad majority, které neskrývají rasismus zaměřený proti Romům. *„Téměř dvě třetiny Romů v Česku se zmínily o*

tom, že zažily v posledních 12 měsících diskriminaci. Čeští Romové tak bývají nerovnému zacházení vystaveni víc než příslušníci menšin a přistěhovalci v jiných zemích EU. Vyplývá to z celoevropského průzkumu o situaci menšin, který ... na svých stránkách zveřejnila Agentura EU pro základní práva“ (Romové v ČR se cítí diskriminováni nejvíc v EU, Finanční noviny [online]). Podle kvalifikovaných odhadů²³ nemá 80% dospělých Romů středoškolské ani vysokoškolské vzdělání.

Vzdělávací postoje romských dětí

Vzdělanostní situaci romských dětí v České republice blíže přibližuje studie společnosti GAC „Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže“ z roku 2007. Abychom reflektovali stav problematiky, uvedeme některé její závěry. Analýza zahrnuje 178 romských žáků a 323 dětí z majoritní populace na 9 školách po celé republice:

- *„Velká část romských dětí není dostatečně připravena na zahájení školní docházky. Příčinu lze spatřovat v tom, že (často) vyrůstají v prostředí, které je nedostatečně vybaveno potřebnými kompetencemi, a že tento handicap většinou není alespoň částečně kompenzován předškolním vzděláváním.*
- *Z každých deseti zkoumaných romských chlapců a deseti zkoumaných romských dívek, kteří nastoupili na základní školu, se ve své původní třídě udrželi pouze tři chlapci a polovina dívek. Krizové momenty přichází zejména po první, třetí a šesté třídě, kdy se mění charakter výuky.*
- *Na vzdělávací programy Zvláštní škola odejde ze základních škol asi třetina romských dětí. Dalších zhruba pět procent romských dětí na tyto programy nastoupilo přímo do první třídy.*
- *Množství zameškaných hodin ve všech ročnících obecně souvisí s prospěchem žáka; čím více hodin žák zamešká, tím hůře prospívá. U romské populace je počet zameškaných hodin vyšší než u majoritní. Romské děti také hůře prospívají.*

²³ Neexistují studie, které by disponovaly podrobnými daty. Jedinými zdroji zůstávají tzv. Gabalova studie z listopadu 2007 (GAC spol. s r.o. - týká se romských dětí a mládeže) a Analýza Roma Praha, která je pouze regionální.

- *Romské děti mají vyšší absenci než děti z majoritní populace se stejnými známkami.*
- *Na většině škol se nedaří uspokojivě snižovat míru zameškaných hodin romských žáků, problémem je především tzv. skryté záškoláctví.*
- *Čím jsou děti starší, tím hůře se školám daří motivovat romské děti ke vzdělávání a ke smysluplnému trávení volného času. Stejně tak platí, že čím jsou děti starší, tím hůře se školám daří komunikovat s jejich rodiči.*
- *Romské děti mají nízké profesní aspirace. V naprosté většině případů uváděly jako své plánované povolání profese, k jejichž výkonu není zapotřebí škola s maturitou.*
- *Jako své vzory romské děti nejčastěji uváděly nějakou mediálně známou osobnost, dále pak někoho ze svého bezprostředního sociálního okolí“ (GAC, 2007).*

4.3 Romští pubescenti v Praze 3

Dříve než se zaměříme na téma v nadpisu kapitoly, přidáváme popis celkové situace v hlavním městě, která je v mnoha hlediscích od zbytku republiky specifická.

4.3.1 Situace hlavního města Prahy

Hlavní město je ve stavu romských obyvatel výjimkou. Podle studie, kterou si nechal vyhotovit Magistrát hl. m., není Praha strukturovaná stejně jako ostatní města v republice. Takzvaná Analýza Roma Praha²⁴, ze které následující informace pochází, je jedním ze zcela unikátních výzkumů v České republice, které se komplexně zabývají stavem romského obyvatelstva.

„Regionální srovnání ukazuje, že Praha patří k regionům s větší tolerancí vůči Romům a větším pochopením pro jejich práva než odpovídá celkové situaci v ČR. ...V Praze je nadprůměrný podíl těch, kteří deklarují, že mají k Romům dobrý nebo stejný vztah jako k

²⁴ Plným názvem: „Zmapování a analýza sociální situace romské komunity na území hl. m. Prahy“

jiným skupinám obyvatel. ... Více než odpovídá průměru za celou ČR je v Praze těch, kteří by blízké soužití (sousedství) s Romem nesli těžce nebo by to bylo pro ně zcela nepřijatelné, méně. ... Pražští Romové žijí převážně běžně mezi ostatní populací. Asi jedna třetina žije v cca 6ti lokalitách²⁵ s větším podílem Romů. Nemají charakter vyloučeného ghetta, jedná se spíše o větší zahuštění romských rodin v určitých místech s plnou prostupností do veřejného prostoru a dostupné občanské vybavenosti a s různou sociální úrovní obyvatel. ... Významné je zjištění, že čím má rodina vyšší příjem, tím víc se věnuje dětem/mládeži. ...“ (Benešová a kol., 2008).

4.3.2 Romští pubescenti v Praze 3

Praha 3 je jednou z lokalit hlavního města s největším počtem romského obyvatelstva. Na rozloze 6,49 km² žije přibližně celkem 78 400 obyvatel (Praha 3 Informuji, [online]), z toho odhadem 2000 – 2500 Romů. Z celkového počtu občanů (250) ve hmotné nouzi je asi 40% Romů (Benešová a kol, 2008).

Praha 3 patří mezi lokality, kde romské obyvatelstvo vykazuje četné znaky sociálně vyloučené komunity. Romské děti a mládež často patří do rizikové skupiny, která se ocitla v komplikované životní situaci, má problémy s dopíváním, je ohrožena sociální exkluzí a sociálněpatologickými a psychopatologickými jevy. Téměř polovina dětí komunity navštěvuje speciální školu (třídu), což mnohdy není otázka nízkého intelektu těchto dětí, ale spíše důsledek jazykového a sociálního zanedbání. Ve většině rodin nejsou děti vedeny k zodpovědnosti, aktivitě a systematické volnočasové práci. Svůj volný čas tráví většinou na ulici, zastávkách, v parku a barech, bez schopnosti aktivně, kreativně a bezpečně jej vyplnit a využívat. Mnoho romských dětí má proto již od útlého věku zkušenosti s kriminalitou, nechráněným pohlavním stykem, prostitucí a drogami.²⁶

Romská mládež má v oblibě americkou černošskou kulturu, ve které vidí paralelu ke svému světu zde v České republice. Typickým vzezřením i chováním černošského rapera se snaží tomuto kultu přiblížit. Podobně i další interpreti a performeři tmavé pleti se stávají

²⁵ Nejpočetnější komunita bydlí v Praze 3 a 8, dále pak v Praze 4 a 5.

²⁶ Informace poskytl metodik občanského sdružení R-Mosty, není možné je však nijak empiricky podložit.

pubescentními vzory. Oblíbená je mezi mladými Romy i černošská hudba, tzv. Black music jako hudební styl a její odvozeniny. Kultura „gangu“, která k americkému předobrazu patří se začíná rozmáhat i v naší republice. Nese s sebou samozřejmě mnohé sociálně patologické vzorce, které podporují sociální exkluzi.

S fenoménem sociální exkluze na bázi volnočasových aktivit a sociálně pedagogické práce pracuje několik nízkoprahových zařízení a podobně profilovaných zařízení v oblasti. Jmenovitě Klub Husita (Náměstí Barikád; provozovatelem je Husitské centrum, o.p.s.), Klub R-Mosty (Havlíčkovo náměstí; provozovatelem je o.s. R-Mosty), Dětské centrum TeenChallenge (ulice Chlumova; provozovatelem je Apoštolská církev Česká republika), Klub Beztíže (Na Balkáně; provozovatelem je Dům dětí a mládeže Prahy 3).

Volný čas

Nabídku volnočasových aktivit pro pubescenty v lokalitě dále zajišťuje několik institucí. Například Dům dětí a mládeže Prahy 3 - Ulita²⁷ - nabízí spektrum zájmových kroužků, Nová trojka²⁸ – výtvarné techniky, tanec a hudební nástroje, Palác Akropolis²⁹ – hudební, divadelní a výtvarné projekty.

Velkou oblíbenost ze zmíněných zařízení mají mezi romskými pubescenty nízkoprahové kluby, které jim svým charakterem nejvíce vyhovují³⁰. Kromě těchto není však mezi romskými dětmi často zájem nebo možnost volnočasová zařízení využívat. Jejich volný čas se často stává neorganizovaným, oblíbený způsob jeho trávení je v ulicích čtvrti, v parcích, obchodních centrech nebo migrace po do jiných částí města.³¹

²⁷ Adresa zařízení: Na Balkáně 100, Praha 3. Klub Beztíže tamtéž.

²⁸ Adresa zařízení: Jeseniova 19, Praha 3

²⁹ Adresa zařízení: Kubelíkova 27, Praha 3

³⁰ Dokazuje to i pravidelná vysoká návštěvnost zařízení, každý den otevírací doby vždy mezi 20-40 návštěvníky (podle pracovníků jednotlivých klubů).

³¹ Informace poskytli pracovníci nízkoprahových zařízení.

Praktická část

1. ZÁMĚR A METODA SBĚRU DAT

Praktická část práce by měla přinést jasnější a aktuální přehled způsobu a vlivu trávení volného času romských pubescentů na Praze 3 ve společnosti médií.

Počet dotazovaných: 47

Věkové rozmezí: 11 – 15 let

Jako způsob získávání dat byl zvolen strukturovaný rozhovor s danými otevřenými otázkami, které byly podle nutnosti doplňovány otázkami návaznými tak, aby odpověď respondenta byla relevantní nebo dokreslila situaci. Tato část přináší kvalitativní informace. Následoval rozhovor nad množstvím stráveného času nad jednotlivou náplní volného času.

Strukturovaný rozhovor obsahoval 23 otázek, které byly zaměřeny v první řadě na způsob trávení volného času pubescenta s médii, a ve druhé řadě na získání doplňujících informací, které mohou souviset s hodnotou odpovědí.

Rozhovory byly vedeny s každým respondentem zvlášť. Rozhovory se většinou odehrávali v kontaktní místnosti v prostorách nízkoprahových klubů na Praze 3, kam respondenti chodí během každého odpoledne. Některá data byla sbírána i na ulici. Zajímavým poznatkem je to, že málokdo účast na rozhovoru odmítl. Naopak, většina respondentů přišla o rozhovor dokonce požádat poté, co se jejich kamarádi zúčastnili.

V úvodní fázi byl respondent informován o studijním účelu rozhovoru a zaručení jeho anonymity. Následoval rozhovor podle formulovaných otázek a případné doplňující otázky. Délka rozhovoru se pohybovala vždy mezi 15 až 20 minutami.

Obsah rozhovoru

Volba otázek vycházela z osobních zkušeností s cílovou skupinou respondentů a teoretického základu popsaného výše. Otázky směřovaly k popsání jednotlivých zkušeností s médii i vztahu respondenta k nim, i dalších doplňujících otázek. Témata se zabývala všemi popsány druhy médií tak, jak jsou popsána v teoretické části práce. V prvních čtyřech otázkách bylo cílem zjistit, zda respondent odpovídá cílové skupině, tedy kolik je mu let, do jaké chodí třídy, jestli se považuje za Roma a z jaké části Prahy je. Pokud nesplňoval potřebnou charakteristiku, nebyl do kvalitativního přehledu zařazen.

2. PŘEHLED ODPOVĚDÍ

2.1 Strukturovaný osobní rozhovor

V této části je nabídnut přehled frekvencí výskytů odpovědí na jednotlivé otázky.

Vícečetné kladné odpovědi respondenta byly rozloženy do více kategorií, takže celkový počet odpovědí může převýšit počet dotazovaných osob.

Otázka 5

„Všímáš si nebo čteš si občas plakáty na ulici? Zamyslel/a ses někdy nad nimi? O čem psalí?“

Tabulka 3:

	Ano, všímám si jich	Ano, všímám si a čtu je (některé)	Nevšímám si jich
Σ	0	47	0

- Odpovědi v kategorii „Ano, všímám si a čtu je“ zahrnovaly **vždy** reklamní plakáty na koncerty populárních zpěváků nebo kapel (Madonna, Jackson, rapové skupiny a rapové večery). Ve třech případech také na hudební hip-hopový festival, jeden na box. Tato informace by mohla být využita pro vytváření upoutávky podpůrných (např. sociálních) organizací (formát podobný výše zmíněným reklamám, by mohl získat pozornost cílové skupiny).

Otázka 6

„Sleduješ doma televizi? Kdy a co se ti v televizi líbí?“

Tabulka 4:

	Ano, seriály	Ano, komedie	Ano, akční filmy a horory	Naučné pořady a zpravodajství	Nesleduji
Σ	37	27	25	0	5

	Odpoledne	Hlavně večer	Během celého dne
Σ	8	47	0

- Kategorie „Večer“ je většinou popisována jako aktivita pouze večerní, ne noční (např. „Ano, ale jenom večer, když dávaj nějaký film nebo seriál a potom jdu

spát.³²). Pouze jeden dotazovaný odpověděl, že televizi sleduje do 4 do rána a jeho rodiče s tím nemají problém.

Otázka 7

„Jaké televizní stanice sleduješ nejraději? Vyber podle pořadí dvě nejoblíbenější.“

Tabulka 5:

	Nova	ČT 1	ČT 2	Prima	Nova Cinema	COOL	Óčko
Σ	33	6	1	8	12	14	20

Otázka 8

„Sleduješ televizi z nudy? A nudíš se takhle často?“

Tabulka 6:

	Ano, často	Ano, jen málo	Ne, nudím se spíš jinde	Moc se nenudím
Σ	9	24	14	0

- Kategorie „Ano, jen málo“ a „Ne, nudím se spíš jinde“ je doplňována zejména takto: s kamarády (27), u počítače (7), dále pak například „s dědou hraju karty“, „jím“, „hraju na kytaru“ atd.

Otázka 9

„Jaký jiný program lze v televizi sledovat? Co televize ještě nabízí?“

Tabulka 7:

	Zpravodajství a sport	Seriály, filmy, zábavné pořady	Dokumenty a vzdělávací pořady	Ostatní	Nevím
Σ	28	31	6	18	0

- Mezi „Ostatní“ jsou zařazeny pořady typu hudební, erotika, magazín pro ženy.
- Erotika se vyskytla celkem 12 krát.

³² Odpověď respondenta na otázku č. 6.

Otázka 10

„Sleduješ televizi i s rodinou? Kdy?“

Tabulka 8:

	Ano, hlavně večer	Ano, (i) jindy než večer	Ne
Σ	38	8	1

- Odpověď „Ne“ byla odůvodněna tím, že rodiče nebývají večer často doma, hrají karty.

Otázka 11

„Máš doma počítač nebo můžeš využívat počítač jinde?“

Tabulka 9:

	Ano, doma	Ano, jinde	Nemám přístup
Σ	12	35	0

- Odpovědi zařazené do kategorie „Ano, jinde“ vždy popisovaly, že k počítači chodí dotazovaný do klubu.

Otázka 12

„Co děláš na počítači?“

Tabulka 10:

	Komunikuji s ostatními	Hraji hry	Sleduji písničky nebo filmy	Ostatní
Σ	41	12	19	7

- „Komunikuji s ostatními“ obsahuje využívání prostředků jako je skype, profil, chat, email.
- „Ostatní“ obsahuje činnosti jako: prohlížení profilů zpěváků, hledání zaměstnání a bydlení, erotika.

Otázka 13

„Píšeš si na chatu pouze se známými nebo i s cizími lidmi? Proč si píšeš s cizími?“

Tabulka 11:

	Obojí	Jen se známými	Jen s cizími
Σ	44	3	0

	Seznámení	Provokace	Jen pokec	Nevím
Σ	38	1	4	1

- V kategorii „Jen se známými“ je zařazena odpověď dotazovaného, který popisoval tento důvod: „Se známýma, je to lepší, cizí si tam může dát jinou fotku, může to být masový vrah a to mě může zabít.“
- Dotazovaní, kteří odpovídali „obojí“ vysvětlují, že si většinou přes chat hledají známost nebo se jen seznamují s lidmi opačného pohlaví: „I s cizíma, hledám holku!“

Otázka 14

„Používáš email? Jak často?“

Tabulka 12:

	Ano, ale málokdy	Ano, alespoň dvakrát do týdne	Ano, takřka denně	Nepoužívám
Σ	25	0	2	20

- Poslední kategorie obsahuje také odpovědi typu „nepoužívám, ale mám“.

Otázka 15

„Čteš na internetu nějaké zpravodajství? Nebo víš alespoň kde ho hledat?“

Tabulka 13:

	Ano, čtu	Nečtu, ale vím kde hledat	Nevím, kde hledat
Σ	25	20	2

Otázka 16

„Umíš psát dobře na počítači?“

Tabulka 14:

	Ano, dobře	Celkem dobře	Ne moc dobře
Σ	34	9	4

Otázka 17

„Posloucháš rádio? Jak často?“

Tabulka 15:

	Ano, často	Poslouchám, ne moc často	Neposlouchám
Σ	16	23	8

- Na doplňující otázku, jaké rádio posloucháš? odpovědělo 38 dotázaných Rádio Spin (black music, hip-hop a podobně), jeden odpověděl Frekvence 1.

Otázka 18

„Víš, co se asi v rádiu všechno vysílá?“

Tabulka 16:

	Zpravodajství	Hudba	Naučné pořady	Ostatní	Nevím
Σ	42	31	0	0	3

- Pouze 31 dotázaných si znovu vzpomnělo na „hudbu“, ačkoliv předtím odpovídali, že poslouchají hudební stanici.

Otázka 19

„Čteš někdy noviny? Jaké?“

Tabulka 17:

	Ano, čtu Blesk nebo Aha	Ostatní	Nečtu
Σ	21	7	19

Otázka 20

„Čteš někdy časopisy? Jaké?“

Tabulka 18:

	Ano, čtu Bravo nebo Popcorn	Ano, čtu Dívku nebo Yellow	Ano, čtu ostatní	Nečtu
Σ	25	7	10	7

- Čtenáře Brava nebo Popcornu zajímají nejvíce informace o celebritách (22 krát) a sex (20), fotoromány (9), méně již pak poradny (kromě sexu) a příběhy vrstevníků
- Mezi ostatní časopisy byly zařazeny např. BBarák (časopis s hip-hopovou tematikou), Magazín Blesku nebo erotické časopisy.

Otázka 21

„Proč myslíš, že sledují tvoji rodiče televizi?“

Tabulka 19:

	Kvůli zprávám	Kvůli zábavě	Protože se nudí	Nevím
Σ	34	28	10	4

Otázka 22

„Přinesla ti média nějaké důležité nebo odborné informace? Kde se dozvídáš důležité informace?“

Tabulka 20:

	Ano, přinesla	Nepřinesla	Od kamarádů	Od rodičů	Ve škole
Σ	10	37	39	11	6

Otázka 23

„Máš nějaký osobní vzor mezi populárními osobnostmi? Kde jsi se s ním seznámil/a?“

Tabulka 21:

	Mám, od kamarádů	Mám, z médií	Nemám
Σ	39	17	4

- Mezi nejčastěji uváděné vzory patří černošští zpěváci hip-hopové muziky a R'n'B (vyskytující se v obou kategoriích) jako jsou: Wu-Tang Clan, Red Man, Method Man, 2Pac, Snoop Dog; popový zpěvák Michael Jackson nebo Chris Brown³³
- Mezi vzory objevených v médiích patří zpěvačka Mariah Carey, rapper Ghost Dog nebo herečka a zpěvačka Vanesa Hudgens.
- Někteří dotázaní uváděli více vzorů.

2.2 Rozhovor o rozvržení volného času

Rozhovor o rozvržení volného času během všedního dne přináší souvislosti mezi časem tráveným ve společnosti médií a bez nich. Každý dotazovaný měl sám vymezit kolik má ve dne volného času podle této definice: Volný čas je čas, který můžeš libovolně vyplnit poté, co máš splněné všechny své povinnosti.

Pomůckou byly následně předloženy kategorie³³, do kterých mohl dotazovaný svůj volný čas rozvrhnout.

Byly to tyto kategorie:

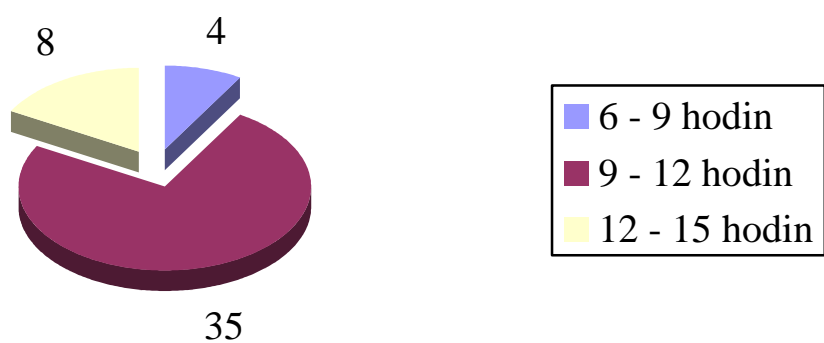
- A. odpočinek v klidu doma
- B. čas u televize
- C. čas na internetu
- D. čas s přáteli venku
- E. sportovní aktivity
- F. čas v různých volnočasových institucích

Počet dotazovaných:	47
Celkový čas během všedního dne:	518, 40 hodin na 47 dotazovaných
Průměrně volného času na jednoho:	11,03 hodin

rozmezí	6 - 9 hodin	9 – 12 hodin	12 – 15 hodin
počet z dotazovaných	4	35	8

Tabulka 22: Množství volného času

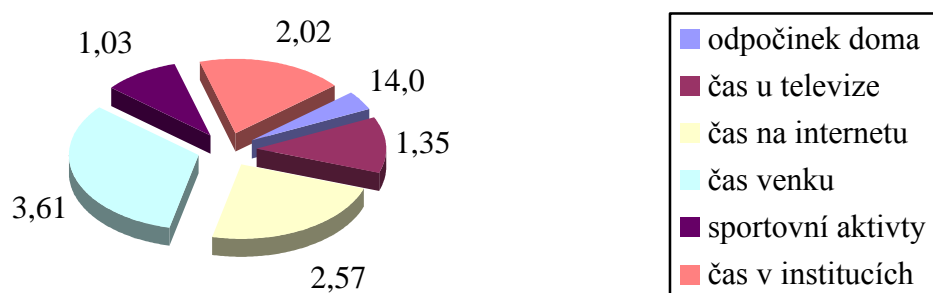
³³ Inspirace podle Pávkové a kol. (2002)

Graf 2: Množství volného času (hodin) a počet z dotazovaných

kategorie	A	B	C	D	E	F
prům. počet hodin pro jednoho dotazovaného	0,45	1,35	2,57	3,61	1,03	2,02

Tabulka 23: Průměrný počet hodin strávených jednotlivou volnočasovou náplní jedním dotazovaným.

Graf 2: Průměrný počet hodin strávených jednotlivou volnočasovou náplní jedním dotazovaným.

3. INTERPRETACE

Jak je na první pohled zřejmé, romští pubescenti v Praze 3 mají velmi výraznou oblibu v hudbě afroamerického původu. Téměř všichni dopověděli v poslední otázce (č. 23) podobným způsobem, což nabízí, že obdiv k černošské hudbě existuje napříč vzorkem. Odpovědi týkající se tohoto stylu se vyskytují i v ostatních částech kvalitativního šetření. Otázka týkající se poslechu rádia (č. 17) zaznamenala 38 ze 47 odpovědí, že oblíbeným rádiem je rádio Spin, které se zabývá hlavně stylem black music, R'n'B a rapem, které jsou právě afroamerického původu. Také otázka číslo 5, která se týká plakátů, odkazuje na „černou hudbu“. Všech 47 dotázaných si všimá plakátů, které propagují koncerty nebo přehlídky oblíbených uskupení i sólistů výše jmenovaných žánrů.

Hudební styly vycházející z black music jsou nejen poslechovou záležitostí, ale celou kulturou. Znaky této kultury jsou například vzdor proti autoritám (rapování je vlastně rytmické hovoření, s obsahem, který kritizuje poměry), trávení času v ulicích (sociální vyloučenost černošských ghatt souvisí s možnostmi využívání nabídek „trhu“ s volným časem, který je značně komerční), konzumace lehkých drog (marihuany), nízká aspirace na hodnoty majoritní společnosti. Podobným způsobem života se může zabývat i vyrůstající romská generace u nás. Čas strávený venku s přáteli je prvním nejdelším v rámci trávení volného času v průběhu všedního dne – 3 hodiny a 37 minut.

Romští pubescenti nejeví žádný zájem o zpravodajské informace, které nabízí televize a rádio. Na druhou stranu si jsou vědomi toho, že tato média tento typ informací nabízí. Jediným používaným přístupem ke zpravodajským informacím zůstává internet, ačkoliv vyhledávání takových informací nezmiňovali jako svůj prvotní zájem (otázka 12 versus otázka 15). I zde však vědí o možnosti. Nejvyhledávanějším obsahem ve všech médiích tedy zůstává zábava.

Televize zaujala, co do množství stráveného času až čtvrté místo. Nejoblíbenějším časem pro sledování televize je večer v hlavním vysílacím čase, kdy přichází na řadu filmy a seriály. Typickou televizní stanicí se pak stává v první řadě Nova, která nabízí požadovaného

materiálu velké množství a na druhém místě televize Óčko, která se soustředí hlavně na diváka mladého věku. Ihned v závěsu je sledovanost televize Prima Cool a dceřiná stanice Novy, Nova Cinema.

Porovnáním sledovanosti televizních stanic tohoto šetření s výzkumem AtMedia vidíme, že Nova zůstala na prvním místě s přibližně 35% sledovanosti (oproti 41,6% - AtMedia), na druhém místě se ocitlo Óčko s přibližně 21% (oproti cca 22,9% - AtMedia).

Televize je podle odpovědí dotazovaných Romů spíše pravidelná záležitost, která k boji s nudou slouží jen málo. U tohoto média se navíc pubescenti schází se svou rodinou, zejména ve večerním vysílacím čase.

Většina oslovených pubescentů je zdatných v živé komunikaci přes internet, který využívá i k seznamování se s novými lidmi. Většina z nich také odpověděla, že umí dobře psát na počítači, což může s oblibou chatů souviset. Internet také hojně využívají ke sledování různých videí či filmů, což může být náhradním řešením, pokud není v dosahu televize. Navíc, na internetu lze multimediální obsah volit a tak divák není závislý na nabídce programu, ale pouze na své schopnosti potřebná data vyhledávat. Tento způsob zábavy pravděpodobně dotazovaným vyhovuje. Čas strávený u internetu je v rámci všedního dne druhým nejdelším.

Přibližně polovina dotázaných se ráda podívá do bulvárních deníků. Ty většinou nabízí lehká témata v zajímavém světle, což mladé Romy může přitahovat. Druhá polovina dotázaných však noviny nečte vůbec. Co se týče časopisů pro pubescenty, patří dotazovaní Romové mezi čtenáře. V jejich zorném poli se však nevyskytují žádné časopisy se zájmovým charakterem.

Podle tvrzení dotazovaných dětí však nejsou média obecně tím nástrojem, který by používaly pro nabývání odborných informací. Pokud tyto informace potřebují shánět, mnohem častěji se obrátí na své kamarády, mnohem méně pak na své rodiče nebo školu.

ZÁVĚR

Téma práce mělo za úkol představit vedle sebe čtyři různé okruhy, které společně vytvořili podklad pro praktické zpracování. Téma Média jako součást volného času romských pubescentů bylo dále specifikováno na oblast městské části Prahy 3. Vzhledem k tomu, že neexistuje mnoho studií věnovaných specifikám romské populace v tomto pohledu, věřím, že vytvořilo alespoň trochu hodnotný podklad pro další zájemce o problematiku. Je jisté, že každé z témat by bylo možno rozpracovávat v mnohem větším měřítku a jistě by se tím objevilo mnoho inspirativních spojení pro přesnější výzkumné zpracování, zejména kvantitativní.

LITERATURA A ZDROJE

Literatura

1. Atkinsonová, R. a kol. *Psychologie* Praha, Portál 2003, 752 s.
2. Daniel, B. *Dějiny Romů*, Olomouc 1994.
3. Davidová, E. *Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990*, Olomouc 1995.
4. Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti* Praha, Portál 1997, 175 s.
5. Fraser, A. *Cikáni*, Praha 1998.
6. Frištenská, H., Šišková, T., Víšek, P. *Řetízek, o Romech* Praha, R-Mosty o.s. 2004, 102 s.
7. Hartl, P. *Psychologický slovník* Praha 2000, 776 s.
8. Hofbauer, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Portal, Praha 2004
9. Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*, Praha 2002.
10. Kenrick, D. *Gypsies: From India to the Mediterranean*, Toulouse 1994.
11. Kroftová, A., Matoušek, O. *Mládež a delikvence* Praha, Portál 2003, 344 s.
12. Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie* Praha, Grada 2006, 368 s.
13. Macek, P. *Adolescence* Praha, Portál 1999, 208 s.
14. Nečas, C. *Holocaust českých Romů*, Praha: Prostor, 1999.
15. Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc 1995.
16. Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a řízení volného času* Praha, Portál 2002, 231 s.
17. Petříková, J., Štěpánek, D. *Média – prostředky transferu informací* Brno, Masarykova univerzita 1998, 47 s.
18. Průcha, J. *Přehled pedagogiky* Praha, Portál 2000, 272 s.
19. Říčan, P. *Psychologie – příručka pro studenty* Praha, Portál 2005, 288 s.
20. Soulis, G. C. *Cikáni v byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku* in *Romové v Byzanci*, ed. M. Hübschmannová, Praha 1998.
21. Suchý, A. *Mediální zlo – Mýty a realita* Praha, TRITON 2007, 168 s.
22. Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese* Praha, Portál 2004, 872 s.
23. Vágnerová, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří* Praha, Portál 2000, 528 s.
24. Važansky, M.: *Pedagogika volného času*. Paido, Brno 2001

25. *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy* (Materiál vznikl v rámci projektu Varianty, financovaného programy PHARE a EQUAL Evropské unie, realizovaného společností Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2001-2002)

Online zdroje

1. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR [online] - Jak veřejnost vnímá pravdivost a úplnost zpráv českých médií?; dostupný z http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100902s_om90505.pdf
2. Markéta Hájková [online] - Časopisy pro mládež; dostupné z <http://atrey.karlin.mff.cuni.cz/~teka/skola/media.pdf>
3. Reklama v novinách [online] - Průzkum Mediaresearch: Tisková reklama je účinná a oblíbenější ...; dostupný z <http://www.reklamavnovinach.cz/zpravy/340-pruzkum-mediaresearch-tiskova-reklama-je-ucinna-a-oblibenejsi-nez-televizni-ci-internetova>
4. Romea.cz [online] - Romové v České republice po roce 1989; dostupný z <http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/14>
5. Strategie.cz [online] - Dětské časopisy mají tvrdý chlebiček; dostupný z <http://www.strategie.cz/scripts/detail.php?id=53867>
6. Strategie.cz [online] – Děti televizi sledují „nějak jinak“; dostupný z <http://www.strategie.cz/scripts/detail.php?id=437133>
7. Tomáš Čech [online] – Volný čas a způsob jeho trávení školáky v Brně; dostupný z <http://www.skolavpraxi.cz/wpimages/other/Cech>
8. Vláda české republiky [online] – Romská národnostní menšina; dostupný z <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16149>
9. Wikipedie [online] – Internet; dostupný z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Internet>
10. Wikipedie [online] – Jean Piaget; dostupný z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Piaget>
11. Wikipedie [online] – Prima Cool; dostupný z http://cs.wikipedia.org/wiki/Prima_Cool
12. Wikipedie [online] – Sigmund Freud; dostupný z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freud>
13. Wikipedie [online] - Televize Nova; dostupná z http://cs.wikipedia.org/wiki/Televize_nova
14. Wikipedie [online] – Televize Prima; dostupný z http://cs.wikipedia.org/wiki/Televize_Prima

Média jako součást volného času romských pubescentů v Praze 3
Media as means of current free time of Roma pubescents in Prague 3

Tomáš Rezek